Кр

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 155 (13155) | 1986 чылдың июль 3, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек

Эш М. С. ГӨРБАЧЕВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Чүректиң ханызындан найыралчы уткааны дээш улуу-биле четтирдим.

Силерге, Варшаваның бүгү чурттакчыларынга, Польшаның ажылчын ангызынга болгаш күш-ажылчы чонунга бистиң чуртувустуң ажылчы чонундан, совет улустан изиг байырны найыралдыг бо байдалдың үезинде дамчыдары меңээ дыка өөрүнчүг-дүр.

Бүдүрүлгеде силерниң ажыл-херектериңер канчаар чоруп турарын боттарының караа-биле көөрү, польша ажылчын ангының ажыл-херээн, сеткил-сагыжын билип алыры бистиң делегациявыска солун болду. Чурттуң шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларын күш-ажылчы коллективтиң амыдыралында канчаар боттандырып турарын база билип алыр бодаан бис.

Силерниң-биле таныжылгавыстың үези кыска, беседалар бут кырынга болганы хомуданчыг-дыр. Ынчалзажок бистиң ниити бодалывыс чугаажок дыка өөрүнчүг болуп турар. Сверчевский аттыг завод — мурнакчы бүдүрүлге дээрзи илдең-дир, ынчаарга мында кижилер тывыңгыр ажылдап турар, олар техниктиг депшилгени билир мергежилдиг кижилер-дир, эң кол чүүл болза, боттарының ажыл-херээн ак сеткил-биле көрүп турарлар.

Бо дээрге чедиишкиннер дугайы-дыр. А боттарыңарның четпестериңерниң дугайын кымдан-даа артык тодаргай билир болгай силер. Ол четпестерни бүрүн чайладырын күзеп турарыңар билдингир. Көрдүнген чүүлдерни боттандырарын, заводтуң ат-алдарын улам бедик көдүрерин силерге күзеп тур бис. Канчаарга-даа ол силерде дыка бедик болгай. Ынчалза-даа чаңгыс черге таптап туруп берип болур, чедиишкинге меңээргенген хереэ чок. Кым доктаап турууптар боллур, аңаа эртеазы орай барып ужарының айыылы диргелип кээр.

Польшаның коммунистери келир үеже бүзүрелдиг көрүп турарын Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының X съездизиниң ажылынга киржип тура, бүзүреп көрдүвүс. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында тургустунган бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг улуг күчүнү ажыктыг кылдыр ажыглаарының аргаларын эш В. Ярузельскийниң кылганы ПКАП ТК-ның илеткелинде, партияның Программазының төлевилелинде айыткан. Ынчаарга дыка нарын айтырыглар силерде ам-даа хөй-дүр. Ол дугайында съездиде ажык, шынчы чугаа чоруп турар-дыр. Ону дыңнап орарга улуг сеткил ханышкыны болдура бээр-дир. Чүгле боттарының күжүнге бүзүрелдиг кижилер шиитпирлеттинмээн айтырыглар дугайында ынчаар чугаалап болурлар. Ынчалзажок бергелер ажып эртиңер, поляк ажылчын ангы, польша улус болуунуң төрээн чуртун экономиктиг болгаш социал депшилгениң чаа-чаа бедиктеринче көдүрүп шыдаар дээрзинге силер-даа, бистер-даа бүзүрээр бис!

Бистиң чурттарывыста байдалдар болгаш хемчээлдер ылгалдыг-даа бол, оларның эчис сорулгазы чаңгыс аай, хөгжүлдениң стратегиязы ниити болуп турар. Ооң алыс утказы — социал-экономиктиг дүргедээшкин, эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин шиңгээдип алыры, бистиң улустарывыстың тускай дөгүннаар кылдыр хүлээп алганы социалистиг тургузуунуң аргаларын бүрүн илерейлеп ажыглаары-дыр.

Ындыг сорулганы бистер СЭКП-ниң XXVII съездизинге база салып алдывыс. Акы-дуңма бүгү партияларның чүткүлү ындыг деп чугаалап болур.

Бистиң съездивистиң сөөлүнде хөй эвес үе — каш-ла айлар эрткен. Ынчалзажок съездиге шилип алдынган угланыышкын кара чаңгыс шын дээрзин ол кыска үе бадыткап турар. Ол угланыышкын чуртта нептерээн, боттарының күштеринге чаа бүзүрелди чонга берген.

Съездиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле ажылдың канчаар эгелээнин, баштайгы үе-чаданың бергелерин дүрген ажып эртер, бистиң бүгү курлавырларывысты ажыглалга бүрүн киирер төлээзе, тодаргай чүнү кылып болурун ТК-ның июнь Пленумунга чугаалажып көрген бис. Мындыг түңнел кылдынган: ханы эде тургузуушкунну шиитпирлиг чедип алыр, эгелээн ажылды шиитпирлиг уламчылаар ужурлуг бис.

Дөгейленген, эргижирээн чүүлдерге, эрги ёзу-биле ажылдаар чаңчылга удур шиитпирлиг демиселди чорударын коммунистерден Пленум негээн. Төрээн чурттуң салым-чолунун дугайында, патриотизм дугайында чеже-даа каас-кой сөстер боттуг ажыл-херек-биле, тодаргай сорулгалыг күш-ажыл болгаш идепкейлиг хамааты туруш-биле быжыглаттынмас болза, ооң кандыг-даа үнези чок болур. Эрткен үениң частырыгларын катаптаваазы, эргелеп башкарарының дүжүметсиг аргаларын сый шавары чугула. Амыдыралдың демократтыг принциптерин бүгү талалыг хөгжүдер, социал чөптүг чорукту улам-на шыдамыккай бадыткаар, өскениң күжү-биле чээргенип таарын оралдажыр кижилерге удур шиитпирлиг демисежир бис.

Бистиң хүлээп алган беш чылдың планывыс эртем-техниктиг депшилгениң күсели-биле совет экономиканы улам шапкын хөгжүдеринче угланган. Ажыл-агыйның катап таартылгазы совет улустуң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын дыка экижидер арганы бээр.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-биле эгин кожа кады чорууп деп быжыг күзел-соруувусту база катап илергейлээн бис. Бистиң поляк эштеривис ССРЭ-ниң кайы-кайывыска-даа ажыктыг кады ажылдажылгага ынанып болурлар!

Бо дугайын элээн делгерелгей чугаалаксаан ийик мен. Бистиң чурттарывыста совет-польша найыралдың изиг галалакчылары миллион-миллион. Ук найырал бистиң амыдыралывыстың хоойлузу апарган. Чогум-на ол чүүл бистиң партияларывыстың политиказының шынының болгаш үре-түңнелдииниң эң ылаптыг көргүзүкчүзү-дүр.

Ажыы-биле чугаалаал: эрги шагдан биске бөдүүн эвес чүүлдер салгалып келген. Россия биле Польша аразында харылзаалар ийи чурттарның чагырыкчы, дарлакчы аңгыларының демиселиниң уржуундан каш чүс чылдарда нарыыдап келген. Поляк, орус хааннар поляктарны орустарже, орустарны поляктарже ыдалап турган. А дайыннар, күчүгдел, эжелээшкиннер улустарның сагыш-сеткилинге хоразын чедирип, бот-боттарынга таарзынмас чорукту болдуруп турган.

Ынчалзажок Россияның болгаш Польшаның эң эки оолдары хааныг ёзу-чурумга удур кады демисежирин алдарның болгаш арыг арыы-нүүрнүң хереэ деп санап, оруста-даа, поляк-даа дарлакчыларга удур демиселди боттарының амыдырал-чуртталгазының кол утказы деп көрүп турганнар. Россияның ажылчы чонун соттаан 1917 чылдың Октябрь Польшаның база хамаарышпас чоруунун эгезин салган.

Фашизмге удур дайынга совет болгаш поляк улустар эгин кожа туржуп, улуг чаарлыг чорукту кылганнар. Гитлерже Германияның чылча шаварынга поляктарның киирген салышкының ханы хүлдүткеп турар бис. Польшага ооң барыын болгаш соңгу черлерин эгиткени төөгүлүг четтүг чоруктуң илерели болган. Совет-польша дайынчы эвилел бистиң социалистиг чурттарывыстың хамаарышпас чоруун камгалаарының, Европага тайбыңны камгалаарының эң чугула магадылалдарының бирээзи болуп турар.

Польшага эң аар-берге үеде, империалистерниң экономиктиг «хемчеглери»-биле болгаш бүзээлээшкиннери-биле социализмниң тургузуун үрегдээр, поляк чонну эң-не аар-бергеге таварыштырып, кызамдаар деп оралдажып турар үеде бистиң найыралывыстың күжү улам чайынналгаа-биле көзүлген. Бистиң найыралывысты дазылдары чеже хандыр кирген дөске дөмейлээр мен. Ооң дужуу эки-даа болза, ол бистиң ийи улузувуска хөй чимисти берген дээш хумагалыг ажаап-тежээр ужурлуг бис.

Ниитизи-биле алырга, совет-польша найыралда эң быжыг үндезин бар. Бистер, кожа улустар, акы-дуңма улустар, боттарывыстың тус-тус эрге-ажыктарывыска хумагалыг болгаш хүндүткелдиг болур, калбаа-биле болгаш ыяк кады хөделир дээрзин ханы медереп билиривис бо-ла бүгү чурттап эрткен бүгү чүүлдеривистен эң кол түңнел ол деп болур.

Бөгүнгү совет-польша найыралда бистиң харылзааларывыс ханызы-биле синникген. Чүгле сагыш-сеткил болгаш угаан-бодал дугайында чугаалавайн тур мен. Пушкинни болгаш Чайковскийни Польшада, а бистиң чуртувуста — Мицкевичини болгаш Шопенни билир болгаш оларга ынак болуп турары чугула болбайн канчаар. Зеленая Гурага польша аныяктар совет ырлар байырлалын чылдан чылче эрттирип турар, а бисте поляк күүседикчилерин бедик-биле үнелеп турар. Ол бүгү бот-боттарывысты эки билчир арганы берип турар. Угаан-бодал харылзаазы чокта ёзулуг найырал турбас.

Ынчалза-даа ажыл-херектиң материалдыг талазы экономиктиг кады ажылдажылгазы база онза чугула. Мында база кайгамчык улуг түңнелдер чедип алдынган.

Чүгле ССРЭ-ниң дузазы-биле безин польша черде туттунган объектилерде база бүдүрүлгелерде, дайын мурнунда Польшага бүдүрүп турганынга бодаарга, шойну он катап, каңны чеди катап хөйнү бүдүрүп турар апарган. ССРЭ-биле садыг харылзаалары силерниң нефтиге негелдениң 95 хуузун, бойдус газының 100 хуузун, хөвеңниң 75 хуузун хандырып турар. Польша үлетпүрүнүң чаа адырлары — судно тудуушкунун, ужар чүүл тудуушкунун, станок тудуушкунуң совет техниктиг документация ёзугаар тудкан.

Силерниң чуртуңар-биле харылзаа биске база чугула ужур-дузалыг. Совет Эвилелинче киир сөөртүп турар тудуг-орук машиналарының 40 хуузу, күгүр-кислота заводтарының дериг-херекселдериниң 100 хуузу польша заводтарының дээрге-ле четчир. Аңгы-аңгы хереглелге 800 ажыг далай судноларын — бүдүн флотту бис сөөлгү чылдарда Польшадан садып алган бис.

Бистиң ийи чурттарывыстың кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырының бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг кооперацияны делгем ажыглаарының улуг аргалары бар. Аңаа чогуур таарымчалыг байдалдар херек деп чүве билдингир. Бот-боттарын дээди деңнелге эш хуузда билчири чугула ужур-дузалыг. Бистиң партияларывыстың Төп Комитеттери ийи чурттарның күрүне албан черлериниң болгаш хөй-нити организацияларының харылзааларын хөгжүдеринге эң таарымчалыг байдалдарны тургузарын чедип албышаан, улуг ажылды чорудуп турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП ТК-га июнь 30-де эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргаларының оралакчыларының, чырыдыышкын болгаш профтехөөредилге органнарының, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның удуртукчуларының, башкыларның болгаш эртемденнерниң чөвүлел хуралы болган.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Г. А. Алиев, Е. К. Лигачев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның секретарьлары М. В. Зимянин, Г. П. Разумовский, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Чөвүлел хуралга ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазын боттандырарының, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлериниң күүседириниң айтырыглары чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Е. К. Лигачев чөвүлел хуралды эге сөс-биле ажыткан. Ортумак болгаш дээди школаны чаарты тургузарының бүгү концепциязы партияның программалыг эчис сорулгазынга — социализмни план ёзугаар болгаш бүгү талалыг сайзырангайжыдарынга, совет ниитилелди коммунизмче улам бурунгаарладырынга үндезилеттинген деп ол онзалап демдеглээн. Школа — чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге эң чугула фактор болур.

Школа реформазын практика кырынга боттандырарының дуржулгазы чурттуң дыка хөй районнарында мөөңнеттинген. Өөреникчилерниң бүдүрүкчүлүг күш-ажылын организастаар талазы-биле түңнелдер элээн кескү апарган. Ооң-биле чергелештир, партияның XXVII съездизинге М. С. Горбачевтуң демдеглээни-биле алырга, реформада көрдүнген хемчеглерни боттандырарының темпилери болгаш ханылаашкыны бисти өөртпейн турар. Улус өөредилгезиниң органнары, партия комитеттери, Советтер, комсомол, профэвилелдери, адырлар аайы-биле министерстволар болгаш ведомстволар, бааза бүдүрүлгелер — шупту ооң түңнел үндүрер ужурлуг.

Чер-черге ажыл-херектиң байдалы-биле таныжып көөрге, реформаны боттандырып турарында четпестер чырыдыышкынның болгаш профтехөөредилгениң бүгү звеноларының ажылдакчыларының; башкыдан, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастериниден министрге чедир — ажыл-чорудулгазының стилин болгаш методун оожум эде тургузуп турары-биле тайылбырлаттынар. Төп болгаш республикаларда чырыдыышкын министерстволарының база профтехөөредилгениң, оларның чер-черде органнарының ажылында дөгейленчек болгаш бюрократсыг чоруктар ам-даа бар, педагогика коллективтеринге тодаргай дузаны эвээш көргүзүп турар. Дыка хөй школаларда болгаш профтехөөредилгелерде чүүл-даа чүвеге үстүнден айтыышкыннар манаар чаңчылдан уштунмаан, реформаның дурумнериниң боттаныышкынынга инициатива болгаш чүткүл үндүрбейн турар.

Өөредилге-кижизидилге чорудулгазының бүгү талалыг үндезин чаартылгазы ёзулуг чогаадыкчы энергияны болгаш эң хөй ажылды негеп турар. Келир үедеги хамаатылар ханы болгаш быжыг билиглиг, ёзулуг совет патриоттар болурунга ниитилел ханы сонуургалдыг. Өөреникчилерниң билиг чедип алырынче, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазынче идейлиг мөзү-шынар угланыышкынын күштелдирер херек. Марксисчи-ленинчи мировоззрениени, болуп турар чүүлдерни үнелеп көөрде аңгы талазы-биле көөрүн оларга хевирлеп кижизидери бүгү өөредилге-кижизидилге ажылының кол өзээ болур ужурлуг.

Совет ниитилелдиң амгы үе-чадада хөгжүлдезиниң эң чугула онзагай талазы демократияны улам ыңай ханыладыры болур. Бистиң амыдыралывыстың бүгү талаларын хаара тудуп турар бо ажылды школа эскербейн эрттирбес ужурлуг. Педагогика коллективтериниң, педагогика чөвүлелдериниң эргелерин херек кырында калбартыр, школа амыдыралының бүгү талаларынга оларның салдарын доктаамал күштелдирер, ылаңгыя хөй-ниитизиниң инициативазын хөгжүдер херек. Өөреникчилерниң боттарынга школаның эде тургустунуушкунунга ажыл-херекчи киржикчилер болурунга, боттарының идепкейин көргүзеринге байдалдарны тургузар.

Башкының чогаадыкчы күзүн хевирлеп кижизидериниң айтырыын Е. К. Лигачев онзалап демдеглээн. Школага чогаадыкчы ажыл онзагай кижи бүрүзүнге хамааржыр болгаш ооң-биле кады хөй-ниитичи талалыг болур. Совет школаның эң эки чаңчылдарынга, эртемниң чедиишкиннеринге, бисти долгандыр турар амыдыралдың бүгү байлактарынга даянмас болза, ёзулуг чогаадыкчы ажыл болдунмас. Чогаадыкчы дилеп тывыышкын чок школада ажыл шимчевес. Улус өөредилге органнары, партия комитеттери ажыл-херектиң бо талазынче кичээнгейни улгаттырбайн турары дүвүрелдиг болдуруп турар. Педагогиктиг күш-ажылдың мастерлерин пропагандалаарын парлалгага, телевидениеге болгаш радиога калбартырынче болгаш ханыладырынче кичээнгей салыр херек. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга демдеглээни дег, дилеп тып чоруур, чогаадыкчы кижилер берге байдалга таварышпазын, ажылын эчизинге чедирээн дээш сагыш салыр херек. Педагогика өөредилгезиниң эде тургузуушкунун дүргеледир, педагогиканың дээди өөредилгезиниң ат-алдарын бедидер, оларның материалдыг баазазын быжыглаар, элээн салымчаажыныг аныяктарның шилилгезин экижидер херек.

Школаже кичээнгейниң көрдүнген өскерлиишкиннери турбуже, ССРЭ-ниң Ыяш-саазын үлетпүр министерствозу, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң Машина тудуушкун министерствозу, өске-даа адырларның министерстволары болгаш ведомстволары, бүдүрүлгелер болгаш организациялар боттарынга даандырган сорулгаларны ам-даа ёзу барымдаалап күүседип турар. Олар школаларның, профтехучилищелерниң, школа назы четпээн болгаш школадан дашкаар албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаарынга, өөреникчилерниң бүдүрүкчүлүг күш-ажыл кылыр черлерин тургузарынга ажыктыг дуза чедирбейн турар. Чырыдыышкын болгаш профтехөөредилге объектилерин тударының планнарын Арменияда, Латвияда, Туркменияда, Таджикистанда, Пермь, Астрахань болгаш өске-даа областарда, крайларда болгаш республикаларда доктаамал үзүп келген. Мону шиитпирлии-биле эдер херек. Партияның «Школа — бүгү чоннуң, бүгү партияның хереэ» деп ленинчи айтыышкынын практиктиг ажыл-херектерге хүн бүрү боттанып ужурлуг.

Партия комитеттери, ылаңгыя партия райкомнары реформаның чугула звеноларын хүн бүрүнүң контролюнга алыры, улус өөредилгезиниң педагогика, удуртукчу кадрларын быжыглаарынче кичээнгейни угландырары, өөредилге черлеринде партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидери эргежок чугула деп, Е. К. Лигачев демдеглээн. Өөредилге черлериниң четкизин калбартыры, бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырары, өөреникчилерниң күш-ажылга белеткелин экижидери дээш харыысалганы алган чер-чер Советтери улуг инициативаны илергейлээр ужурлуг.

ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри С. Г. Щербаков болгаш ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң даргазы А. П. Думачев олар чөвүлел хуралга илеткел кылганнар.

Айтырыгны чугаалажырынга Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары К. Г. Вайно, СЭКП Горький обкомунуң бирги секрета-

(Уланчызы 2-ги арында).

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

ВАРШАВА. (СЭТА). Июль 1. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының X съездизинге СЭКП-ниң делегациязын баштап чораан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Варшавадан Москваже чорупкан.

Найысылалдың аэропортунга М. С. Горбачевту ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери З. Месснер, Ю. Чирек, партияның болгаш Польша күрүнениң удуртукчу өске-даа ажылдакчылары үдээннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри Э. А. Шеварднадзе, СЭКП ТК-ның секретары А. Н. Яковлев болгаш ПКАП-тың X съездизинге киржип барган СЭКП-ниң делегациязының өске-даа кежигүннери база аэропортка турганнар.

Үдээннерниң аразынга ПУР-нуң ССРЭ-де элчини В. Наторф база турган.

М. С. Горбачевка бичии уруглар боодал чечектер тудускан.

• • •

Москваның Внуково аэродромунга М. С. Горбачевту СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Г. А. Алиев, В. И. Воротников, А. А. Громыко, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, Н. И. Рыжков, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. И. Долгих, С. Л. Соколов, СЭКП ТК-ның секретарьлары А. П. Бирюкова, А. Ф. Добрынин, В. П. Никонов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы И. В. Капитонов, өске-даа эштер уткуп алганнар.

Уткуп келгеннерниң аразынга ПУР-нуң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген А. Пшигоньски база турган.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле ужуражышкыны Варшавага июль 1-де болган.

М. С. Горбачев В. Ярузельскийге Польшаның каттышкан ажылчын партиязының X съездизиниң чедиишкинниг эгелээни-биле изиг байыр чедирген болгаш польша коммунистерниң дээди шуулганының шиитпирлери ПКАП-тың дайынчы арга-шинээзиниң база ниитилелге ат-алдарының улам ыңай өзеринге, Польшаның социал-экономиктиг чедиишкинниг хөгжүлдезинге, ССРЭ биле ПУР-нуң аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың быжыгарынга бараан болур боор деп бүзүрелди илереткен.

Съездиниң ажылында СЭКП-ниң бедик төлээлелгелиг делегациязының киржип турары ийи партияларның болгаш улустарның аразында тургустунган харылзааларның эки дуңмалышкы чорууп, совет-польша эвилелдиң быжыын көргүзүп турар деп В. Ярузельский демдеглээн. Партияның төөгүзүнде Программаны эң-не баштай хүлээп алгаш, кризистиг үе-чаданың уржуктарын бүрүнү-биле ажып эртериниң, ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга чурттуң чаа-чаа бедиктеринче бурунгаарлаашкынының оруктарын тодарадыр ПКАП-тың X съездизиниң эргилделиг боорун турарын ол айыткан.

Ийи партияларның удуртукчулары совет-польша кады ажылдажылганың чоруп турарының болгаш түңнелдериниң дугайында бодалдарны солушкан. Социалистиг интернационализмниң, бот-боттарынга дең эргелиг болгаш эш хуунуң дузалажылгазының принциптеринге үндезилеттинген совет-польша найырал үениң шылгалдазын бүрүн тудуп эрткен деп, сеткил ханышкыны-биле демдеглээн. Ол найыралдың үндезинин улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш фашизмге удур кызыл тулчуушкуннарга, дайын сөөлүнүң чылдарында чаа амыдыралды ханы сырый харылзаалыг тудуп тургузуп тура салган ийи чурттарның коммунистериниң улуг салгалдары оларның арттырып каан үнелеп четпес бүгү үнелиг чүүлдери камгалаттынар болгаш быжыглаттынар деп бүзүрел болур.

ССРЭ-ниң болгаш ПУР-нуң чазактары, план органнары, министерстволары болгаш ведомстволары машина тудуушкунунга база бүдүрүлгениң өске-даа кол үндезин адырларынга кооперацияны болгаш специализацияны ханыладырының эрге-ажыктарынга хамаарыштыр сөөлгү үеде улуг ажылды чорутканын экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалажып көрүп тура демдеглээн. Бо беш чылда экономиктиг кады ажылдажылганың хемчээли дыка өзер, ынчангаш ийи чурттарның улус ажыл-агыйынга ооң салдышкыны база ол деп улгадыр.

Ооң-биле чергелештир мында бар аргаларны ажыглаары талазы-биле ам-даа улуг ажыл кылдынар ужурлуг. Хамаатың мурнунда социалистиг экономиктиг интеграцияның дээди хевирлеринче шилчилдерини айтырыглары — бүдүрүлгелерниң болгаш каттыжышкыннарның аразында бот-боттарынга ажыктыг дорт харылзааларны бадыткаары, кады ажылдаар фирмаларны, эртем-шинчилел болгаш дузуулга-конструктор коллективтерин тургузары — хүлээп айтырыы боор турар. М. С. Горбачев болгаш В. Ярузельский олар бо угланыышкынга чамдык тодаргай саналдарны чугаалажып көргеш, оларны боттандырар талазы-биле дааланы күрүне органнарынга бээрин, бо чугула херектиң партийжи контрольга алырын дугурушкан.

Амгы байдалдарда, акы-дуңма чурттар социалистиг ниитилел тургузуунуң чогаадыкчы аргаларын улам доттаажыдаарынче оралдажып турар үеде экономиктиг, социал болгаш политиктиг хөгжүлдениң дуржулгазын доктаамал солчуп турары онзагай ужур-дузалыг апарганын беседаның киржикчилери демдеглээн. Партия болгаш күрүне харылзааларын бүгү талалыг калбартыры, идеология талазы-биле кады ажылдажылга, культураның үнелиг чүүлдери-биле солчулгалар, кижилер аразында дорт харылзаалар, массалыг информацияның чепсектери акы-дуңма улустарның ажыл-херектери болгаш айтырыглары-биле бот-боттарын үндезилелдиг таныштырарынга байдалдарны тургузары эңаа чугула ужур-дузалыг боор турар.

Беседа үезинде делегейниң амгы байдалынче улуг кичээнгейни угландырган. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң болгаш ПКАП-тың X съездизиниң материалдарында бердинген делегей хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазының болгаш ооң углаашкынның талазы-биле принципиалдыг үнелээшкиннер таңдүгжүп турары демдеглеттинген.

Амгы үеде Европа болгаш делегей политиказында эң шиитпирлиг база харыысалгалыг үе-чадаларның бирээзи келген. Совет Эвилелинче, Польшаның болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери өске-даа социалистиг күрүнелерниң ядролуг химиктиг болгаш аңаа-даа боо-чепсектерниң бүгү комплекизиниң талазы-биле саналдары дайын боо-чепсектериниң көвүдедирин соксадырынга болуушкунналдың угланыышкының тайбынче, айыыл чок чорукка болгаш улустар аразынга кады ажылдажылгаже боттуу-биле эгиринге таарымчалыг аргаларны тургузуп турар. Оортан чедип алыр ажыктыг чүүлдер чеже хире улуг боллур. Ону боттандырып шыдавас болза, чидириглер база ол хире улуг болур ийик. Улустар мурнунга боттарының харыысалгазын шыны-биле медерел билип турар бүгү политиктиг ажылдакчыларның болгаш угланыышкыннарның хүлээлгези болза, кижи төрелгетен XXI чүс чылче келир үеге бүзүрелдиг кирээн дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылыры болур.

Акы-дуңма өске-даа бүгү партиялар-биле, делегейде дүшкүүрлүг чорукту нарыдадырынга удур, боо-чепсектерниң дүжүрериниң талазынче боттуг базымнар дээш туржуп турар политиктиг организациялар болгаш массалыг шимчээшкиннер-биле идепкейлиг кады хөделиринге СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың долу шиитпирлиин беседаның киржикчилери илергейлээн.

Беседа бот-боттарын ханы билчириниң, чүректиң ханызындан болгаш найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

ВАРШАВАНЫҢ АЖЫЛЧЫННАРЫ-БИЛЕ ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА-ның тускай корр.). ПКАП-тың X съездизиниң ажылында киржип турар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев баштаан СЭКП-ниң делегациязы ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле кады Польшаның найысылалының амгы үениң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — К. Сверчевский аттыг эң шын хемчээр аппаратура заводунга июль 1-де чораан. Бо чүс чылдың төнчүзүнге чедир социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелериниң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының ийи талалыг үр хуусаалыг программазынга база эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының программазынга үндезилеп ЭДЧ кежигүннери чурттарның бүдүрүлге-кооперация харылзааларын ханыладырынга ук завод идепкейлиг киржип турар.

Ийи партияларның удуртукчуларын күш-ажылчы коллектив эвилең уткуп алган. ПКАП-тың Варшава комитединиң, заводтуң дирекциязының, партия комитединиң болгаш хөй-нити организацияларының төлээлери заводтуң кирер эжиниң аксынга оларга байыр чедирген.

М. С. Горбачев биле В. Ярузельский кескү шериг ажылдакчызы К. Сверчевскийниң адын эдилээн заводтуң чанында ооң тураскаалынга чечектер салган. Бүдүрүлгениң партия-ажыл-агый активчилери-биле ужуражышкын болган. Коллективтиң күш-ажылчы ажыл чорудулгазының, партия болгаш хөй-нити организацияларының ажылының дугайында заводтуң чиңгине директору, өске-даа удуртукчулары чугаалап берген. Бо сураглыг коллектив металл кезер херекселдерни болгаш хемчээр приборларны бүдүрүп үндүрүп турар. Бо беш чылда бүдүрүлгени эде дерири, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның ассортиментизин долузу-биле чаартыры, бүдүрүлгени калбаа-биле автоматчыдары болгаш механизастаары мында көрдүнүп турар.

Заводтуң совет бүдүрүлгелер-биле кады ажылдажылгазы үре-түңнелдиг сайзырап турар. Эрткен чылын ооң продукциязын Совет Эвилелинче 90 миллион ажыг злотый акша түңге үндүр сөөрткен. Партийжи шуулганга алдар болдурган социалистиг чарышка кириштишаан, коллектив бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш ПКАП ТК-ның Бирги секретары Варшаваның бо бүдүрүлгезиниң болгаш Москваның «Калибр» заводунуң аразында үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының дугайын төөгүп турар делгелгени көрген. Бо бүдүрүлгелер барык чээрби беш чыл хире үениң дургузунда сырый бүдүрүлгечи харылзааларны тудуп келген. Төрелдешкен заводтарның бо беш чылда кады ажылдажылгазының планынга чоокта чаа ат салган. Чаа салгалдың электроннуг хемчээшкин дериг-херекселин кады кылырынче кирери планнаттынып турар. «Калибрниң» үлегери-биле Варшаваның бүдүрүлгезинде бригада кежээзин нептереткен. Ам 11 ындыг бригада чаа ёзу-биле ажылдап турар. Ажылдаарының чаа аргазын нептереткениңден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 20 ажыг хуу бедээн. Дыка хөй бригадалар СЭКП-ниң XXVII съездизинге база ПКАП-тың X съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчеге ажылдаан. М. С. Горбачев, В. Ярузельский, СЭКП-ниң делегациязының кежигүннери заводтуң цехтеринге чораан болгаш ажылчыннар-биле чүректиң ханызындан беседалашкан.

Хемчээшкин херекселдериниң цегиниң хоюглакчызы, заводка 35 чыл ажыг ажылдаан Я. Швибяк-биле чугаалажып тура, СЭКП-ниң делегациязының баштыңы бүдүрүлгеде ажылчыннарның күш-ажылының болгаш амыдырал хандырылгазының байдалдарын сонуурган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының ажылчын С. Вишневский-биле беседазы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыгларынга хамаарылгалыг болган. Бригадир В. Матвейчук совет ажылчыннарның үлегери-биле бүдүрүлгеге бригада кежээзиниң аргаларын калбаа-биле шиңгээдип турарының дугайында чугаалаан.

Дуржулгалыг ажылчын Н. Станьчактың бүдүрүп үндүрүп турар продукциязын көргеш, М. С. Горбачев ооң бедик деңнелдиин демдеглээн. Оон-биле чугаалажып тура, амгы үениң ажылчыны моон мурнунда турганы дег эвес дээрзин ол онзалап демдеглээн. Амгы ажылчын — шыырак билиглиг, мергежилдиг кижи-дир. Аңаа хөй бүзүреп, ооң саналдарын кичээнгейге алыр херек.

Цехтерни эргип көргениниң түңнелинде, ажылчын Е. Афанасиев СЭКП-ниң делегациязының баштыңынга ылангыя хемчээшкин херекселдериниң өөр хевирлерин коллективтиң өмүнээзинден дамчыдып берген.

(Уланчызы 2-ги арында).

Эш М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ чугаазы

(Эгези. Төнчүзү 1-ги арында).

Ынчалзажок эчис түңнелинде бүгү күзел-бодалдарының болгаш эгелээшкиннериниң чедиишкинин бүдүрүлгелерниң, тудугларның, күш-ажылчы коллективтерниң шуут боттарынга шиитпирлеттинер. Маңаа, чүгле маңаа, бир эвес мынчаар чугаалап болур чүве болза, бистиң кады хөделиишкиннеривистиң материалзастаан түңнели чырыкче илереп көстүп келир.

Чогум-на ынчангаш совет ажылчыннарның инициативазы-биле тывылган бригада керээзиниң аргазын силерниң заводуңарда ажыглап турарын дыңнаары өөрүнчүг болду. Бо дээрге күш-ажылчы организастаарының, ажылчыннарга боттарын бүдүрүлгениң ээлери бис деп медерелди бээр социалистиг хевирлерниң бирээзи ол.

Бо чорук күш-ажылчын бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер, ажыл төлевирин өстүрер арганы бергенин сеткил ханышкын-биле дыңнадывыс. Москваның «Калибр» заводунуң ажылдакчылары боттарының талазындан продукцияның шынарын бедидер талазы-биле силерниң дуржулгаңардан эвээш эвес ажыктыг чүүлдерни шиңгээдип алган-дыр.

Сверчевский аттыг заводтуң болгаш «Калибрниң» баазазынга амгы үеде бирги совет-польша эртем-бүдүрүлге каттыжышкынны тургустунуп турар-дыр. Бо дээрге улуг ужур-дузалыг херек-тир. Силер болгаш силерниң москвачы өңнүктериңер, өскелер силерни эдерер кылдыр херекти ынчаар чорудар боор силер деп идегеп турар бис.

Ниити херекке күштүг болгаш акша-хөреңгини хөйнү каттыштырган тудум, оортан ажык-олча база улам улуг деп чүве кижи бүрүзүнге билдингир болгай. Эш В. Ярузельский-биле, акы-дуңма өске-даа күрүнелерниң удуртукчулары-биле кады бис 2000 чылга чедир эртем-техниктиг депшилгениң комплекстиг программазынга ат салдывыс. Ол программа боттуг херек апарзын дээш харылзааларның депшилгелиг хевирлерин, ооң иштинде бүдүрүлгелерниң болгаш эртем албан черлериниң аразында дорт бүдүрүлге харылзааларын тургузарын шудургу дилээр болгаш хөгжүдер херек. Бо угланыышкын-биле дидим болгаш делгем хөделир херек. Бо дугайын мен дүүн съездиге-даа чугааладым, мында база чугаалап тур мен, чүге дээрге бистиң чурттарывыска ам бо дег чугула база ниити ындыг херек оон аңгы чок.

Интеграция талазы-биле алыр болза, чамдык талалары-биле капиталистиг чурттар дыка мурнап чоруй барган деп, дорту-биле чугаалаар апаар. Бис өскелерден өөренип алырындан эгенмейн келген болгаш эгенмес-даа бис. Ынчалзажок анаа хоолгалап, дорту-биле дөзеп алыры биске база таарышпас. Барыын чүкте интеграция эвээш эвес таварылгаларда шала кошкак күрүнелерниң бот-догуннаашкынын, национал бот-тускайлаң чоруун кызыптар, а ооң экономиктиг ажыктыы хөй кезиинде ажылчын кижини дарлаарын күштелдиргениниң күсели-биле чедип алдынар.

Интеграция чорудуун дүргедеринге бис боттарывыстың социалистиг оруувус-биле чоруур, боттарывыстың социалистиг сорулгаларывысты бодаар ужурлуг бис. Будапештиге акы-дуңма чурттарның удуртукчулары хөй талалыг кады ажылдажылганың байдалын чугаалажып көрген болгаш ол эң чугула херекти кошкаш дивес кичээнгейниң төвүнге тудар деп дугурушкан. Ниити сонуургалдыг чорук социалистиг экономиктиг интеграцияның бүгү чорудуунга чаа ритмни болгаш темпини берип турар ындыг шиитпирлерни тывар аргаларны бээр деп бүзүреп турар бис.

Эштер! Бистиң бүгү планнарывыс, эгелээшкиннеривис, идегелдеривис тайбыңны камгалап арттырган таварылгада кандыг-ла-бир ужур-уткалыг боор болур. А олар дүрген болгаш эки күүсеттинген тудум, бистиң улустарывыстың революсчу чаалап алышкыннары улам быжыг, ядролуг кыжаныгга удур камгалал улам идегелдиг болур деп чүве база билдингир.

Совет Россия болунуң тургустунганының бирги хүнүнден эгелээш-ле дайын болгаш боо-чепсек чок делегей дээш туржуп эгелээн. Ынчалзажок ол революсчу идеяны ынчан дыка хөй кижилер боттанмас хоозун күзел деп санаан болгай. Ынчан политиктиг угаан-медерел куйга чурттап турган үе-шагның дег каржы күш дөгээриниң хоойлузунга туттурган, шериг күжүнге сөгүрүүрүнге чагырткан турган.

Делегейниң үрегдээшкинниг бирги дайыны-биле бердинген төөгүнүн түрлүг медээзи-даа, улус чоннарга канчаар-даа аажок вар-берге хилинчек-човаланы таварыштырган делегейниң ийиги дайыны-даа барыын чүктүң чагырыкчы аңгыларынга кичээнгейлиг болбаан. Олар эңдере чепсегленииишкинге, бирги ээлчегде ядролуг чепсегленииишкинге идегээшкинин уламчылавышаан келгеннер. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр талазы-биле оларның кандыг-даа саналдарын барыын чүк хүлээп албас боорга, социалистиг чурттарга күштерниң стратегтиг дең болуруун чедип алырындан аңгыда кандыг-даа өске аргалар артпаан.

Амгы үеде политиктиг горизонтуже ядролуг кыжаныгның хөлегези көзүлдүр-ле чылып келген. Ам делегейниң бүгү-ле кижилеринге мону угаап-билири чугула: боо-чепсектиң хөйү дээрге-ле айыыл чок чоруктуң улгадып эвес, а бичиилеп турары ол. Халаптыг ядролуг дайын ам угаан-сарыылдыг политиканың уламчылаашкыны бооп шыдавас, чүге дээрге ол кандыг-даа амыдыралдың, ындыг болганда кандыг-даа политиканың төнчүзүн эккел чылар.

Эрги чыдып калган политиктиг бодал Европаның салым-чолунга халаптыг болур. Чыдып калган бодал ооң барыын чүгүнде турар дыка хөй күрүне чазактарынга месилдежиишкинче угланмышкынны деткииринден ойталаарынга шаптыктап турар. Ынчалза-даа бистиң ядролуг чүс чылывыста ол угланмышкынның кайнаар бар чыдарын көрбээчеңнеп, олче кичээнгей салбайн барып болур бе? Европа дипке химиктиг хамаанчок, анаа безин чепсектиң ажыглалы ядролуг дайынның уржуктарындан эвээш эвес аар-берге түңнелдерге чедирип болуру кымга билдингир эвезил?

Ынчангаш чепсегленииишкинни удур-дедир дүжүреринче эгелээрин ындыг быжыг турушту саналдап турарывыс ол. Ол идея амгы үеде хоозун бодал эвес апарган. Хамык ужур боттарын христианчы дижир барыын чүк чурттарының чазактары «өлүрбе» деп ыдыктыг сургаалды боттарының политиказының дээштиг кол күзел-сорулгазы болдурарында. Бис оларны эңдере чепсеглениишкин ооң ыңайлаарга контрольдан долузу-биле үнүп болур өлүмнүг шугумну эртпейн, доктаарынче кыйгырып турар бис.

Милитаризм чүгле боду айыылдыг болурундан аңгыда, кижиниң мөзү-шынарынга коргунчуг айыылды болдуруп, делегейге каржы чорукту болгаш күчүлээшкинни көвүдедип турар. Кижи төрелгетенни от болгаш хылыш эвес, а тайбың, кады ажылдажылга, бот-боттарының эрге-ажыктарын удур-дедир хүндүлежири камгалап алыр.

Варшава Кереэзиниң киржикчилери социалистиг күрүнелерниң үнү бо хүннерде база катап шиитпирлиг чаңгыланган. Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээн кызырары болгаш чок кылыры, ядролуг чазылдырыышкыннарны соксадыры-биле холбашкан хемчеглер комплекизинден аңгыда, Европага анаа боо-чепсектерни болгаш чепсектиг күштерни кызырарының тодаргай планын саналдаан бис.

Чоокта чаа Гласборога чугаазынга АКШ-тың президентизи Р. Рейган, ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында бистиң идип үндүрген чаа саналдарывыстың шыңгызын, чамдык соора угаадыышкыннарны кылза-даа, миннип көрген. Бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган күженииишкиннерге эргилделиг байдалдың ам тургустунуп кээп болуруун ол демдеглээн болгаш ооң-биле харылзаштыр дээди деңнелге совет-американ ужуражыышкын дугайында айтырыгны катап көдүрген.

Бир эвес Вашингтон чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыгларынга улам шыңгыы болгаш харысалгалыг хамаарылгалыг апаар болза, бис аңаа байыр чедирер бис. Бөгүн чүгле чугаалар кылыры четпес деп, дээрги Рейган чөптүг демдеглээн. Чепсегленииишкинни дүжүреринче чүткүлүвүстү бадыткавышаан, чогум-на ооң дугайында Женеваның соонда эрткен барык бүгү үениң дургузунда могаг чогу-биле катап-катап чугаалап келген болгай бис.

Боо-чепсектиң мөөңнежилгелерин канчап эвээжедир, херекти муңгашталыышкындан канчап үндүрер дугайында тодаргай саналдарлыг чагааны президентиже бо хүннерде чоруткан мен. Америк администрация бистиң инициативаларывыска каттыжарынга, Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының идегел-биле манап турары дугуржуушкуннарны чедип алырын болгаш ужуражыышкынны эрттирерин болдунуп болур кылырынга бүзүреп турар бис.

Социалистиг болгаш капиталистиг делегейниң күрүнелериниң аразынга тайбың бот-догуннаашкынны туруп болур. Харын-даа ол шуут эргежок чугула. Оон өскээр шилип алыр орук чок бооп турар. Делегей амыдыралының практиказынга ооң нормаларын болгаш принциптерин бадыткаар дээш орукту могаг чокка дилээр бис.

Социализм—тургузуушкунга, кижилерниң аразында чөптүг харылзааларга бараан болуру-биле төрүттүнген. Коммунизм дээрге, хосталганың кежик-чолу-дур деп Маркстың чугаазы улуг уткалыг.

Чөрүлдээ, месилдежиишкин, дайын үндүрер күштер социалистиг ниитилелге турбас.

Эргим эштер! СЭКП-ниң делегациязының Силерге аалдап чораанынга тураскаал кылдыр, бисте сураглыг Греков аттыг студияның чурукчузунуң чурааны Кароль Сверчевскийниң портредин дамчыдып берейн.

Бодунуң бүгү маадырлыг амыдыралы-биле интернационализмниң улуг күжүн шынзыдып көргүскен кижи бо чуруктан бисте көрүп турар. Ол силерниң заводуңарның ажылчыны турган, ооң адазы база ажылчын турган деп, меңээ чугаалады, ол бистиң чуртувуска Совет эрге-чагырганың тиилелгезин дээш демисежип турган. Ол — генерал Вальтер — хостуг Испания дээш демисежип турганнарның бирги одуруунга турган. Бодунуң төрээн чурту дээш амытынын берген. Улусчу Польша бодунуң ындыг оолдарынга чоргаарланыр эргелиг.

Эштер! Бөгүн Москваже чанып чоруптар — соңгаарладып болбас ажыл-херектер бар. Ол дугайын баш удур-ла эш Ярузельский-биле дугурушкан улус бис.

Бистиң делегациявыс маңаа артып калыр, Польшага, социализмниң херээнге улуг ужур-дузалыг Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының X съездизиниң чедиишкинниг доостуруун күзеп тур мен.

Чайгы кайгамчык бо хүннерде аалчы ёзу-биле хүлээп алышкынны кылган Варшавадан чоруп тура, силерниң шуптуңарга болгаш силерниң өг-бүлелериңерге чаагай чорукту болгаш аас-кежиин күзеп тур мен. Шак-ла ындыг чаагай күзээшкиннерни акы-дуңма бүгү польша улуска чүректиң ханызындан база илереттим.

Социалистиг Польшаның ажылчын аңгызы делгерезин!

Совет-польша найырал чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ры Ю. Н. Христораднов, Украинаның Компартиязының ТК-зының секретары В. А. Ивашко, Куйбышев хоорайның № 25 школазының башкызы, ССРЭ-ниң улустуң башкызы Е. А. Аршлутова, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. П. Калин, «Челябинскиниң В. И. Ленин аттыг трактор заводу» бүдүрүлге каттыжышкынының чиңгине директору Н. Р. Ложченко, Казахстанның Компартиязының ТК-зының секретары З. К. Камалиденов, Азербайджан ССР-ниң Профтехөөредилгекуркомунуң даргазы Г. И. Исаев, Томск областының улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи З. Г. Барашева, Минскиниң педагогика институдунуң ректору А. Т. Короткевич, СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова олар киришкеннер.

Реформаны боттандырарының тодаргай дуржулгазын илеткелдерге болгаш саналдарга сайгарган. Ооң-биле чергелештир кылдынган чамдык чүүлдерге, ол ажыл-херекти организастаарында четпестерни, сеткилди хайныктырбаан чоруктарны база илергейлээн. Чөвүлел хуралдың киржикчилери боттарының кол кичээнгейин практиктиг хемчеглерни көөрүнче болгаш школа реформазын улам ыңай боттандырарының оруктарынче угландырган.

Эң кол чүүл — школаларның болгаш профтехучилищелерниң өөредилге-кижизидилге ажыл-чорудулгазын организастаарында база утка-шынарында, өөреникчилерниң билииниң деңнелинде кескү өскерилгелер амдызында болбаан дээрзин айыткан. Дыка хөй педагогика коллективтеринде бот оожургаар, чүве тоовас, чаа чүүлдү эскербес чоруктар ам-даа чайлаттынмаан деп, чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалааннар.

Өөреникчилерниң күш-ажылын мээн-ла бүдүрүкчүлүг кылдыр организастаарында бергелерже санал бергеннер кичээнгейин угландырган. Бо ажылга база бүдүрүлгелерниң ролюн идепкейжидери, аргаларны долу ажыглаары эргежок чугула. «Челябинскиниң В. И. Ленин аттыг трактор заводу» бүдүрүлге каттыжышкынының, Днепрниң В. И. Ленин аттыг машина тудуушкун заводунуң, Нижнетагильдиң металлургия комбинадының дуржулгалары өөредиглиг.

Профтехучилищелерниң доозукчуларының профессионал белеткелиниң деңнелин бедидеринин, ону эртем-техниктиг депшилгениң негелделеринге дүүштүр тургузарының дугайында айтырыг чидии-биле тургустунган. Бүдүрүлге өөредилгезиниң утка-шынарын, бүгү мергежилдер аайы-биле өөредилге программазын эде көөрүн министерстволар болгаш ведомстволар-биле кады ССРЭ-ниң Профтехөөркүркому доозар, сургуулдарның бүдүрүлге практиказын экижидер, ажылчыннар белеткелин техниканың болгаш технологияның чаа угланыышкыннарын ёзугаар хандырар ужурлуг.

Ол ышкаш өөреникчилерниң профессионал угланыышкынының, школалар доозукчуларын хуваарының талазы-биле ажылды база шиитпирлии-биле эде тургузары негеттинип турар.

Уругларны 6 харлыындан эгелеп өөредиринче шилчилгениң организастаарынче улуг кичээнгейни угландырган. Чамдык таварылгаларда далажыр, алды харлыгларның класстарын ажыдып турда, педагогика болгаш медицина талазы-биле эргежок чугула негелделерни сагывас, таарымчалыг байдалдарны тургуспас чоруктарның барын сагыш човаашкын-биле чугаалап турганнар. Ону болдуруп болбас.

Бүгү социал-культура адырының эң чугула тудуш кезээ улус өөредилгезиниң материалдыг баазазын быжыглаарының чугулазының дугайын хуралга демдеглээн. Мурнунда чылдарда ол ажылга элээн улуг хожудаашкыннар болгулаан. Бо чорук школа назынын четпээн уруглар албан черлериниң узаткан хүннүг бөлүктериниң четкилерин хөгжүдеринге, өөредилге-кижизидилгениң бүгү ажылды организастаарынга таарымча чок болуп турар.

Чырыдышкын объектилериниң капитал тудуунга акшаландырыышкынны он ийи-бешчылда дыка улгаттырарын барымдаалааш, ССРЭ-ниң Күртудуу, ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Күрпрофтехөөредилгези, адырлар аайы-биле министерстволар болгаш ведомстволар, чер-чериниң совет болгаш ажыл-агый органнарын ол ажылга удуртулганы үндезини-биле экижидер, тускайлап берген акша-хөреңгиниң чарыгдалынга болгаш уруглар садтарын, школаларны, профтехучилищелерни, школавын эвес албан черлерин, педагогиканың өөредилге черлерин болгаш башкылар билии бедидер институттарны тудуп, ажыглалга киирериниң көрдүнген планнарының күүселдезин дээш харысалганы бедидери чугула. Эвилелдешкен республикаларының Министрлер Чөвүлелдери оларның тудуунче колхозтарны, совхозтарны, үлетпүр бүдүрүлгелерин идепкейлиг киириштирер, студентилерниң тудуг отрядтарын, школаларның болгаш профтехучилищелерниң сургуулдарының күш-ажылчы каттыжыышкыннарын калбаа-биле ажыглаар херек. Чырыдышкын албан черлеринге өөредилгениң салалга техниказының комплектилерин бөлүү-биле бүдүрерин чогаадып кылыр болгаш организастаар даалганы күүседип турар. Электрон үлетпүрүнүң министерствозунуң, Радио үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелери боттарының ажылын идепкейжидер ужурлуг.

Школаларның өйү келген өске-даа айтырыгларын: башкы дугайында сагыш салыышкынны күштелдирериниң, национал школага орус дылды өөренири сайзыраңгайжыдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, школа назы четпээн болгаш школаның эвес албан черлериниң ажылының утка-шынарын экижидериниң, школаларның болгаш профтехучилищелерниң техниктиг дериишкининиң дугайында сагыш салыышкыннарын күштелдирериниң айтырыгларын хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чугаалажып көргеннер.

Массалыг информацияның чепсектериниң реформа үезинде болуп турар өскерлиишкиннерниң калбак хемчээлдиин болгаш ханызын, өөредилге болгаш кижизидилгени организастааның база ооң утка-шынарын ханы болгаш тодаргай көргүзериниң, башкылар коллективтериниң, база бүдүрүлгелерниң, хоорайларның болгаш районнарның мурнакчы дуржулгазын нептередириниң чугулазын санал бергеннер демдеглээн. Реформаның идеяларынга дүүштүр школаларны быжыглаарынга, совет башкының алдар-хүндүзүн бедидеринге идигни бээр.

Школа реформазының идеяларын улам ыңай хөгжүткен партияның XXVII съездизиниң документилериниң кол-кол чүүлдерин СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин анализтеп чугаалаан. Реформаның кол негелделериниң күүселдезиниң чоруп турарынга болгаш мында четпестерге ол тодаргай доктааган. Реформаның боттанышкынының үезинде хожудаашкынның кол чылдагааны ажыл-херекти четпес организастаанында дээрзин бодунуң саналынга ол демдеглээн. Ону тодаргай сорулгалыг, кызымаккай болгаш шудургу чорудар талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар. Партия комитеттери, улус өөредилгезиниң органнары реформаның идеязын организация болгаш ажылдакчы бүрүзү, башкылар коллективи болгаш башкы бүрүзү өй-шаанда база чайгылыш чок күүсеткен турзун дээш таарымчалыг байдалдарны чогуур деңнелге тургузуп шыдавайн турарлар.

Чырыдышкын министерствозу, профтехөөредилге талазы-биле күрүне комитеттери, оларның эртем-педагогика албан черлери өөредилгениң утка-шынарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле таарымчалыг системаны ам-даа тургуспааннар. Программаларны болгаш өөредилге номнарын кедергей оожум, улуг озалдаашкын-биле болгаш чамдыкта шынарын чогуур деңнелге экижитпейн чогаадып кылып турар.

Чырыдышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязы ажылын шиитпирлии-биле эде тургузар, өөредилгениң утка-шынарын амыдыралдың негелделеринге дүүштүр көөрүнүң улам сайзыраңгай системазын тургузар, эксперименталдыг эки ажылга, башкыларның эртем-педагогика хөй-ниитизиниң санал-оналынга болгаш дуржулгазынга калбаа-биле даянып ужурлуг.

Сургуулдарны быжыг болгаш ханы билиглер-биле чепсеглээриниң методтарын сайзыраңгайжыдарының, оларның коммунистиг мировоззрениезин хевирлеп кижизидериниң, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген чорукка оларны кижизидериниң айтырыглары онза кичээнгейни негеп турар. Совет школаның дуржулгазында чедип алдынган болгаш хынаттынган бүгү эки чүүлдерни чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаары, өөредилгениң чорудулгазын ажылдың улам ажыктыг, депшилгелиг арга-методтары-биле байыдары чугула. Эң эки башкыларның дуржулгазын ниитилештирип, байыдарынга болгаш нептередиринге шиитпирлиг бурунгаар базымнарны кылыр, ол ажылдың эртем талазы-биле деңнелин бедидер, парлалганың, радионуң, телевидениениң аргаларын калбаа-биле ажыглаар херек.

Чырыдышкын болгаш профтехөөредилге органнарының, партия комитеттериниң педагогика кадрларны кижизидер, оларның профессионал деңнелин бедидер талазы-биле ажылын үндезинин-биле экижидериниң чугулазынче М. В. Зимянин кичээнгейни угландырган.

Аныяктарның чамдык кезииниң аразында таарымча чок чүүлдер, ылаңгыя назы четпестерниң корум-чурум болгаш кем-херек үүлгедип турар чоруу сагыш-сеткилди дүвүретпес аргажок. ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозу, улус өөредилге органнары, партия комитеттери, комсомол өөреникчилер ортузунга өөредилгеден дашкаар ажылды организастаарынче, назы четпестер ортузунга оларның чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылды экижидеринче эң шыңгыы кичээнгейни салыры чугула.

Өзүп орар салгакчыларның кижизидилгезиниң херээнге өг-бүлениң кижизидикчи улуг аргаларын улам долу ажыглаары онза чугула. Ол соогуга-биле ада-иелерге педагогика талазы-биле доктаамал дузаны организастаар болгаш боттарының уругларының өөредилгези болгаш кижизидилгези дээш оларның харысалгазын бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырары чугула.

Түңнелинде М. В. Зимянин башкыларның август конференцияларының сорулгаларынга болгаш партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга оларның ролюнуң талазы-биле айтырыгга доктааган.

(СЭТА).

ВАРШАВАНЫҢ АЖЫЛЧЫННАРЫ-БИЛЕ ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Заводтуң партия-ажыл-агый активиниң, ол ышкаш бодунуң революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдары-биле сураглыг Воля районнуң күш-ажылчы коллективтериниң элээн каш чүс төлээлекчилери киришкен митинг польша-совет найыралдың сагыш-сеткилди доюлдуруптар манифестациязы болу берген.

Митингини ажыдып тура, заводтуң партком секретары Е. Каня ийи партияларның удуртукчуларынга, СЭКП делегациязының кежигүннеринге чүректиң ханызындан байыр чедирген. Польша коммунистер, ПУР-нуң ажылчын аңгызы Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы, акы-дуңмалышкы чорукту болгаш найыралды моон соңгаар-даа быжыглаар дээрзин ол онзалап демдеглээн.

Ажылчын С. Потоцкий бодунуң чугаазынга ССРЭ биле ПУР-нуң аразында үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың чаагай чаңчылдарын демдеглээн. Ооң кескү чижээ «Калибр» завод-биле бо бүдүрүлгениң аразында үргүлчү калбарып турар харылзаалар болур. Польша аныяктар Совет Эвилелиниң тайбың политиказын болгаш боттуг инициативаларын идепкейлиг деткип турар деп, аныяк бригадир А. Сконецкая демдеглээн. Бис база совет аныяктар ышкаш, тайбың байдалга ажылдап болгаш чурттаарын күзеп турар бис деп, ол чугаалаан.

ПКАП Варшава комитединиң бирги секретары Я. Кубасевич болгаш заводтуң ажылчыны В. Блажеевский олар М. С. Горбачевка Варшаваның тураскаал медалын тывысканнар.

М. С. Горбачевтуң чугаазын чылыы-биле хүлээп ап, ону улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле чаңгыс эвес удаа үдеп турган.

Ооң соонда В. Ярузельский сөс ап, чүве чугаалаан, ону митингиниң киржикчилери чылыы-биле уткаан. Ол М. С. Горбачевка, СЭКП-ниң делегациязының шупту кежигүннеринге К. Сверчевский аттыг заводче чалалгаларны алган X съездиниң делегаттарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илеретпишаан, совет аалчыларга поляк амгы байдалды, ажылчыннарны хайныктырып чоруур, СЭКП-ниң делегациязының удуртукчузунуң тодаргай база ханы билдилиг-биле сонуургааны айтырыгларны билип алырынга ужур-дузалыг болган бүдүрүлгениң цехтеринге болгулаан чугаалажылгалар дээш база өөрүп четтиргенин чугаалаан.

Ол чугаалажылгаларга ПКАП-тың X съездизиниң дугайында улуг сонуургалдарның илерээнинге онза өөрүп турар бис деп, ПКАП-тың удуртукчузу уламчылаан. Бистиң барып четкилээнивис бүгү-ле ажылчын туруштарга съездиге кедүртүнген айтырыгларның шупту-ла кижилерни — партия кежигүннерин-даа болгаш кежигүн эвестерни-даа сонуургадып турары эскертинип турду. Ол бисти өөртүп турар болгаш дыка хөй чүүлдерни хүлээндирип турар. Бистиң съездивис — хаалгылыг партия хуралы эвес-ле болгай. Ону эрттирериниң бүгү белеткелдери, съезд мурнунуң калбак чугаалажыышкыннары ажылчыннарның болгаш бүгү ниитилелдиң эң калбак киржилгези-биле эрткен. Ынчангаш съезд чүгле партияның эвес, а ажылчын аңгының, бүгү поляк чоннуң съездизи болурун күзеп турар бис. Ооң шиитпирлерин ажылчын аңгының идепкейлиг киржилгези-биле күүседири бистиң Төрээн чуртувустуң моон соңгааргы чедиишкинниг хөгжүлдезинге шиитпирлиг ужур-дузалыг болур ужурлуг.

Бистиң бүгү айтырыгларывысты дүрген болгаш эки шиитпирлээри, харысалгалыг болуру, ээ болуру медереп билириниң деңнелин бедидери, ажылдың чаа ажыктыг арга-хевирлерин шиңгээдири эргежок чугула. Аңаа холбаштыр бүдүрүлгеде бригада керээзиниң аргазының чедиишкинниг ажыглаттынып эгелээшкинге бедик үнелелди ол берген. Ол дээрге заводтуң ажылчы чонунуң келир үе дугайында бодап, социализмниң хөгжүлдезиниң эң чугула эрге-ажыктарынга, ажыл-ишчилерниң эрге-ажыктарынга дүүжүп турар социалистиг бүдүрүлгеге ажылдаарының ындыг арга-хевирлерин тургузуп турары ол деп, В. Ярузельский чугаалаан.

Экономиктиг реформага хамаарыштыр польшаның мурнунда организастыг структураны эде тургузарының талазы-биле улуг сорулгалар туруп турар. Эргижирээн чаңчылдардан, арга-методтардан, дүжүметсиг чоруктан ойталаары эргежок чугула.

Ооң соонда съездиниң долгандыр дайынзырак барыын тептерниң шуугаазыныг кампанияны калбарткаанын демдеглээш, В. Ярузельский мынча деп чугаалаан: чиктиг кончуг-даа болза, ол бисти өөртүп турар. Бир эвес съездиниң дугайында чүнү-даа ыттаваан болза, ол ооң ажылының ужур-утказының бичии болганын херечилээр ийик. А бир эвес дайзын шугулдап, бир эвес ол «үгер-боолардан адып эгелей берген» болганда, бистиң оруувус чедиишкинниг бооп турары ол, ындыг болганда бис моон соңгаар-даа ол орук-биле чоруур ужурлуг бис.

ПКАП-тың X съездизи Совет Эвилели биле Польшаның найыралының, эвилелдиниң болгаш кады ажылдажылгазының, Польшаның социалистиг дем каттыжылгазынга быжыы-биле даянырынга шиитпирлииниң база бир херечизи болгаш бадыткалы болган деп, поляк удуртукчу онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVII съездизи совет улуска хөгжүлдени дүргедедириниң талазы-биле калбак оруктарны ажыткан, ынчангаш бис ПКАП-тың X съездизи поляк улустуң мурнунга база ындыг аргаларны ажыдар боор дээрзинге идегеп турар бис. Келир үениң дугайында, ылаңгыя чүгле Польшаның эвес, харын-даа бодунуң келир үезин тудуп тургузуп турар аныяк салгал доктаамал бодаар ужурлуг.

Барып-барып Польшадан, ооң хүл-ыйбадан катап тургустунган маадырлыг найысылалы Варшавадан, Культураның болгаш эртемниң ордузундан, а бөгүн Воля деп ажылчын районда ССРЭ-ниң — өндүр улуг социалистиг күрүнениң — удуртукчузунуң тайбың дээш үнү чаңгыланып үнгениниң улуг ужур-утказын ол демдеглээн. Ол дээрге канчаар-даа аажок улуг чидириглерге таварышкан, эң аар-бергелерни ажып эртип шыдаан, дайын деп чүл, ындыг болганда, тайбың деп чүл дээрзин чугаажок билир улуг совет улустуң үнү-дүр. М. С. Горбачевтуң ол изиг сөстерин сеткиливис болгаш бүгү ажыл-чорудулгавыс-биле бүрүн чүүлдүгзүнүп деткип турар бис деп, В. Ярузельский медеглээн.

Бистиң акы-дуңмалышкы найыралывыс болгаш кады ажылдажылгавыс улуг ужур-уткалыг. Улам чедиишкинниг болгаш ажыктыг апар чыдар интеграцияның ужур-утказы стратегтиг болгаш харын-даа стратегтииңден артык улуг бооп турар. Бо талазы-биле социалистиг дем каттыжылгазының хемчээлдеринде дыка хөй чүүлдер кылдынган, ынчалза-даа оон-даа хөйнү кылыр апаар.

Дыка хөй бүдүрүлге черлериниң, институттарның, бригадаларның шуут кады ажылдажылганың харылзааларын тургузуп эгелээнин илеткелчи чүүлдүгзүнүп демдеглээн. Ол угланмышкынны моон соңгаар-даа болдунар-ла аргалар-биле хөгжүдер бис деп, ол айыткан.

Польша-совет дайынчы акы-дуңмалышкы чорукту бедии-биле үнелеп турар бис деп, ол уламчылаан. А ам чаа, польша-совет күш-ажылчы социалистиг акы-дуңмалышкы чоруктуң тургустунуп турары бо. Ол моон соңгаар-даа улам хөгжүп база быжыгып турзун.

М. С. Горбачевка, СЭКП-ниң делегациязының шупту кежигүннеринге В. Ярузельский съездиниң ажылынга киришкени, ажылчыннар-биле ужуражылгалары, Польша биле ССРЭ-ниң аразында бузулбас найырал дээш, бүгү кылып турар чүүлдери дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

СЭКП-ниң делегациязының баштыңы заводтуң хүндүлүг аалчыларының дептеринге чүве бижип каан. Ында мынчаар чугаалап турар:

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы польша улустуң шылгараңгай төлээлекчилериниң бирээзи, патриот интернационалист К. Сверчевскийниң адын эдилээн бүдүрүлгениң алдарлыг күш-ажылчы херектери-биле таныжкан.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының удуртулгазы-биле улусчу Польшаның ажылчы чоннарының чаалап алганы үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларда ооң кескү улуу кирип турарынга коллектив чоргаарланыр эргелиг.

Күш-ажылчы коллективтерниң интернационалчы бүдүрүлге харылзаалары, акы-дуңмалышкы чурттарның бүгү талалыг кады ажылдажылгазы бистиң эң чугула сорулгаларывысты — социал-экономиктиг хөгжүлдени дүргедедирин, социалистиг дем каттыжылгазын моон соңгаар-даа быжыглаарынга, Чер кырынга быжыг тайбыңны хандырарынга чедиишкинниг бараан болуп турарының дугайын Москваның «Калибр» заводу-биле силерниң үре-түңнелдиг харылзааңарның чижээ тодаргай херечилеп турар.

ПКАП-тың X съездизиниң айытканы социалистиг тургузуушкунуң оруунда нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларны күүседириниң, тайбың, тургузукчу күш-ажылга улуг чедиишкиннерни бүдүрүлгениң ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга, аныяктарынга болгаш партияның хоочуннарынга, хөй-ниитиниң өске-даа организацияларынга чүректиң ханызындан күзеп тур бис».

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының польша ажылчыннар-биле чүректиң ханызындан болган ужуражыышкыннары СЭКП биле ПКАП-тың, ийи чурттуң улустарының аразында чаңгыс эвилелдиң улам быжыгышкынының байдалынга эрткен.

В. ВОЛКОВ,
И. МАСЛЕННИКОВ.

СОРУК КИРГЕН

СЭКП Төп Комитединиң июнь (1986 ч.) Пленумунуң материалдарын, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң илеткелин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бежинги сессиязының материалдарын болгаш СЭКП Төп Комитединиң Совет Эвилелиниң ажылчы чонунга Кыйгырыын Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы коллективтер аайы-биле таныжып, бир үн биле деткип, чүүлдүгзүнүп турарлар.

— Чаа ёзу-биле ажылдаарының эргежок чугулазын политика ёзугаар билип турар, ынчалза-даа практика кырынга ону канчаар боттандырарын билбес ындыг эштер ам-даа эвээш эвес. Оларга бүгү талазы-биле дузалажыр —деп, М. С. Горбачевтуң чугаалааны кончуг-ла чөптүг. Ылаңгыя бистер мал ажылында кижилер чаа ёзу-биле канчаар эде тургустунуп ажылдазывысса эки дээрзин, ооң аргаларын тыппайн турар бис. Мен бо чылын бир өшкүден 2,2 кг дүктү кыргып алдым. Ук көргүзүгнү чылдың-на доктаамал бедик деңнелге тудуп, харын оон-даа ыңай өстүрер дээш ажылдаар сорулгалыг мен. Ынчангаш өшкү малды ажаап карактаарының ветеринар-зоотехниктиг чурумнарының мурнакчы дуржулгаларын түс черниң байдалынга таарыштыр тургузарының аргаларын бистиң совхозта мал ажылының тускай эртемниглери өөренип көрүп, малчыннарның ажылынга идиг бээри чугула деп бодаар мен. СЭКП Төп Комитединиң совет улуска Кыйгырыында он ийиги беш чылдың сорулгаларын тодаргайы-биле айыткан-дыр. «Ниитиниң херээ дээш ак сеткилдиг ажылдаар, инициативачы, даандырган ажыл-херээнге харысалгалыг болур, күрүнениң эрге-ажыктары дээш ээ ёзу-биле сагыш салыр» дээн одуругларны ажылче күзел-чүткүлүмнү улам сорук кирди— деп «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында өшкү кадарчызы Күжүгет Ким-оол чугаалап турар.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ушку сессиязы

БЕШ ЧЫЛДЫҢ СОРУЛГАЗЫ: ТЕМП, ШЫНАР, КАМНАЛГА

Угаан-бодалдарның энергиязын хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-херектеринче шилчидери — он ийиги беш чылдың чугула сорулгазы. Ооң тодаргай боттанышкыны — эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедиринге, совет улустуң чаагай чоруун бедидеринге үндезилээш, экономиканы хөгжүдериниң калбак программазын боттандырары болур.

Республиканың улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң оруктарын Россия Федерациязының Дээди Совединиң он бирги чыыжының ушку сессиязының депутаттары бөгүн талалыг чугаалажып көрүп турарлар. Сессия Москвада, Кремльдиң улуг Ордузунда, бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эштер М. С. Горбачевту, Г. А. Алиевти, В. И. Воротниковту, А. А. Громыкону, Л. Н. Зайковту, Е. К. Лигачевту, Н. И. Рыжковту, М. С. Соломенцевти, П. Н. Демичевти, В. И. Долгихти, С. Л. Соколовту, А. П. Бирюкованы, А. Ф. Добрынинни, В. П. Никоновту, И. В. Капитоновту депутаттар болгаш аалчылар адыш часкаашкыннары-биле утканнар.

Социал-экономиктиг хөгжүлдениң дүргедедиринге улус депутаттарының Советтериниң ролюн болгаш харысалгазын бедидеринче бодувуң чугаазын Удмурт АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы депутат Ю. П. Кудряшев угландырган. Оларның ажылының стилин үндезини-биле эде тургузарын он ийиги беш чылдың улуг сорулгалары негеп турар. Ам улуг күштүг кадрлар-биле ажылга, мурнакчы дуржулганы өөренип нептерединге ажыглап турар. Чонга Советтер ажылының дугайын чарлыг боллурары улам калбарган. Республиканың улус ажыл-агыйының байдалын болгаш сорулгаларын тодаргайлап чугаалавышаан, депутат эртем-техниктиг депшилгени боттандырар талазы-биле интенсификацияның бээр ужурлуг ажыы ам-даа чедип алдынмааның демдеглээн. Ооң чылдагааны — чамдык бүдүрүлгелериниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның эргии туружундан чайлаваны болур. Республикага ажылдаар черлерни аттестастаарының болгаш чаартырының хемчеглери эки түңнелдерни база-ла бербээн. Он ийиги беш чылдың планныг даалгаларын күүседир сорулгалыг күш-ажыл курлавырларын ажыглаарының ажыктыын бедидериниң бүдүн комплекстиг программазын ажылдап кылыры ам Удмуртияда дооступ турар.

Партияның айыткан планнарын боттандырарынга бодунуң үлүүн областың күш-ажылчы кижи бүрүзү чаа ёзу-биле көрүп турар дээрзин, Псков областың Великие Луки пөс-таавы фабриказының аргыкчызы депутат Т. С. Селезнева медеглээн. Бистиң фабрикавыста сагылга-чурум болгаш корум-чурум быжыга берген, арагалаашкынга удур калбак демисел чоруп турар. Ажылда, чугаа чок, четпестер бар. Ынчалза-даа бүдүрүлгениң ажыктыынга шаптыктап турар айтырыгларның ам-даа бары коллективти дүвүредип турар. Ол дээрге, бир дугаарында, ооң техниктиг баазазының кошкаа-дыр. Бүдүрүлгеде бар дериглелерниң барык 80 хуузу эргижирээн, кырааи, ынчангаш чогумчалыг бериир чок болуп турар. Конструкторларның хүлээлгези — амгы үениң негелделеринге дүгжүп турар машиналарны болгаш дериглелерни ажылдап кылыры болур.

Бүдүрүлгениң иштики курлавырларын дилеп тыварынче, эртем-техниктиг депшилгеге үндезилеп, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң темпилерин улгаттырарынче коллективтерни мобилизастаар талазы-биле областың партия болгаш совет органнары улуг ажылды чоруткаанын СЭКП Свердловск обкомунуң ийиги секретары депутат В. М. Манюхин демдеглээн. Дуза көргүзери-биле областың хоорайларынче болгаш районнарынче партия обкомунуң комплекстиг бригадаларын чоруткулаан болгаш күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектиң байдалын чер-черге чугаалажып көрген. Ажыл-агыйның чамдык адырларын комплекстиг эвес хөгжүдүп турарының талазы-биле шүгүмчүлелди планга өөренип көрген. Ооң-биле чергелештир бир эвес республика чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелери бүдүрүлгениң улам бедик өзүлдезин планнаан турган чүве болза, областа хөгжүлдениң темпизи оон-даа бедик болуп болур турган ийик деп, депутат чугаалаан.

Чиик үлетпүрнүң дыка хөй бүдүрүлгелери планныг онаалдаларын күүседип чадап, чамдык барааннарга хереглелди долу хандырбайн турар болгаш продукцияның шынары дээш чөптүг негелдени тургузуп-даа турар деп — сессияга чүве чугаалаан, РСФСР-ниң чиик үлетпүр министри депутат Б. И. Зателепа адырның ажылында бо четпестерни миннип чугаалаан.

Он ийиги беш чыл адырның ажылынга үндезин өскерилгениң беш чылы болур ужурлуг, деп ол уламчылаан. Садыгда чедишпейн турар кылыглар — бичии уругларга, аныяктарга, назылап кырааннарга болгаш өске-даа кижилерге барааннар бүдүрерин көвүдедиринче онза кичээнгейни салган турар ужурлуг. Модельдер аайы-биле ассортиментиниң чылдың-на чаартыры 60—70 хуу чедер ужурлуг. Модельдер бажыңнарының бүдүрүлге-шенелде баазазын быжыглаары, садып алыкчыларның хереглелин өөренириниң болгаш хевирлээриниң ядиг болур фирма садыын сайзырадыры көрдүнген.

Реаниматолог эмчилеп 30 чыл ажылдап келген, ам Пенза областың Н. Н. Бурденко аттыг эмнелгезиниң салбыр эргелекчизи депутат А. Р. Волченко чонну эмчи хандырылгазының дугайын улуг сагыш човаашкын-биле чугаалаан. Областа чедишкинниг боттанып турар «Диспансеризация» программаның боттанып турарының дугайын чугаалааш, эмчилерниң мурнунда туруп турар айтырыгларже кичээнгейни угландырган. Эртем-техниктиг депшилге улус ажыл-агыйының дыка хөй адырларын чаарткаш, медицинага чүгле кыйыы-биле дегген деп, ол демдеглээн. Амгы хүннерде ажыглаттынып турар аппаратура үениң негелдезинге дүүшпестээн, чамдык көргүзүглер талазы-биле даштыкыдан эккеп турарларынга четпес. Чурттакчы чонну массалыг шинчилеринге анаа-ла бөдүүн херекселдер болгаш приборлар чедишпези биске ыяңчыг херек-тир. Эмнелге албан черлерин дүвүредип турар ийиги айтырыг — кадрларның чедишпези. Медицинаның дээди өөредилге черлеринче хуваап чорударын, дооскан эмчи кадрларын ажылче хуваарын күрүне эрге-ажыын барымдаалап тура боттандырары, хуваалда-биле ажылдадып чоруткан аныяк специалистерниң эрге-хоойлу ёзугаар харысалгалыг болурунуң хемчеглерин ажылдап кылыры эргежок чугула апарган.

Областың совет органнары республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарын боттандырарынга боттарының туружун болгаш харысалгазын эки медереп билип турар деп, улус депутаттарының Иркутск область Совединиң күүскомунуң даргазы депутат А. М. Ковальчук демдеглээн. Беш чылдың төнчүзүнге чедир область продукция бүдүрерин дыка көвүдедир ужурлуг. Ону боттандырарынга чогуур минерал чиг эт курлавырлары, экономиктиг күчү бар. БАМ зоназында болгаш ооң чоогунда девискээрлерде ыяшты, нефть болгаш газты, калий дустарын, слюданы, өске-даа минералдарны комплекстиг шиңгээдип алыры улуг экономиктиг ажыкты бериир болур. Сибирьниң байлактарын улам хааы шиңгээдиринге кадрларны ынаар хөйнү хаара тудары, чуртталга тудуун шапкын темпилиг мурнады чорудары, коммунал ажыл-агыйын хөгжүдери чугула боор турарынче кичээнгейни ол угландырган. Ол айтырыгларны шиитпирлээринге областың совет органнарынга эвилел чергелиг министерстволарның болгаш ведомстволарның дузазы эргежок чугула.

Бо чылын бистиң коллектив тарааның, картофельдиң болгаш хендирниң дүжүдүн эрткен чылга бодаарга бүдүн чартык катап хөйнү алыр сорулганы салган деп, Кострома областың Солигалич районунуң «Волна» колхозунуң звеню удуртукчузу депутат Н. В. Смирнов чугаалаан. Хүлээлгевисти чугаажок күүседир бис. Ынчалза-даа ажылда хөй чүүлдер чүгле бистен, чүгле бистиң күш-ажылывыстан хамаарышпайн турар. Бурунгаарлаарывынга шаптыктап турар чүүлдер дугайын чугаалаксай-дыр мен. Амгы үеде чедиишкиннер техниктен улуу-биле хамааржыр, а ол механизаторларга бо-ла аайлашпайн баар. «ДТ-75М» тракторга, «Нива» комбайнга, сиген ажаар техникага хамаарыштыр хомудалдарывыс хөй. Олар бо-ла үрели бээрлер. Ынчалза-даа ол машиналарның тургузукчулары илдең [illegible] кылыышкын дээш харысалганы хүлээвейн турар.

Агроүлетпүрнүң район звенозун депутат шыңгыы шүгүмчүлээн. Ында эде тур[illegible]тунуушкун ам-даа оожум чоруттунуп, ажыл-агыйлар РАҮК-тан дузаны эвээшти ап турар. Ажыл-херекти шиитпирлээрде шалыышкын чорук чок, амдыызында ону аазаашкыннар-биле солуп турарлар. Республиканың Күрагроүлетпүрү чер-черде ажыл-херектиң байдалы дээш шыңгыы негээри чугула.

Чаа «Волгарь» тракторну бүдүрүп үндүрериниче долузу-биле шилчиири бистиң коллективке беш чылдың кол сорулгазы болуп турар деп, Ф. Э. Дзержинский аттыг «Волгоградтың трактор заводунуң бүдүрүлге каттыжышкынының» чиңгине директору депутат В. М. Баладин чугаалаан. Бүдүрүп турар машиналарның шынарын, оларның идегелдиг болгаш үр үеде ажыглаттынар шынарын доктаамал бедидери трактор тудугжуларының онза сагыш салыр чүүлү болуп турар.

Маңаа хамаарыштыр ам-даа хөйнү кылыр сорулга туруп турарын билир бис деп, оратор демдеглээн. Чаа трактор хөй параметрлер талазы-биле делегей стандарттарынга дүүшпушаан, хөделдирикчизиниң экономиктиг байдалчының талазы-биле даштыкыда ындыг тракторларга амдыызында четпейн турар. Ынчангаш каттыжышкынның конструкторлары болгаш технологтары мотор тудугжулары-биле кады «Волгарының» кол кезектериниң курлавырларын 10—12 муң мото-шактарга чедир эң-не кыска хуусаада бедидер дээш ажылдап турарлар.

1986—1990 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын бадылаар деп чүве чугаалап, депутаттар саналдарны киирген.

Саналдар доозулган соонда депутаттар 1986—1990 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының дугайында Хоойлуну хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгны сессия чугаалажып көрген. Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. П. Нешков илеткел кылган. Дээди Совет чарлыктарны бадылаан болгаш чогуур хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының составынга өскерилгелерни сессия бадылаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы ооң-биле бодунуң ажылын дооскан.

(СЭТА).

ДААЛГАЛАР БЕРДИНГЕН

«Хөндергей» совхозтуң ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем курлавырын белеткеп алыр дээш бүгү күштү бөгүн олче угландырган. Сорулга тодаргай. Хову-трактор бригадазында бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган үш звенонуң сиген белеткээр планнары тодараттынган. Мал чемин белеткээр техника-биле звенолар хандыртынган. Ук звеноларның мурнунда бөгүнгү кол сорулга болза, мал чемин белеткээр талазы-биле алган хүлээлгелерин бүрүн күүседири боор турар.

Мал чеминиң белеткелинге совхозта күш-ажылчы коллективтер база киржир болгаш планныг онаалдаларын гус-густа алган.

Совхозтуң сигенчилери мал чеминиң белеткелин организастыг чорудар сорулга-биле демниг ажылдап кирипкен.

М. БАЙЫР-ООЛ.

ДЕМНИГ ЗВЕНО

Хөндергейниң Сарыг, Улуг алаактары делгем одарлыг, сиген шөлдерлиг черлерниң бирээзи. Ол-ла совхозтуң ногаажылары картофельди бо чылын суггаттыг шөлдерге олурткан. Картофельдиң чаагай дүжүдүн алыр сорулга салдынган.

Совхозтуң мурнакчы механизатору Б. Монгуш удурткан бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган звено, картофельдиң чайгы ажаалда-хайгаарылын негелде ёзугаар чорудуп турар. Ол-ла звенонуң кежигүннери оон аңгыда, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, 250 тонна сиген белеткээр планныг онаалдазын бүрүн күүседир дээш бо хүннерде олар демниг ажылдап турарлар. Звенонуң кежигүннери ажылдың шынарынче улуг кичээнгейни угландырып турар.

Б. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

80 ХАРЛЫГ САКМАНЧЫ

Алайлык Комбуевна Саая «Кызыл тук» совхозтуң баштайгы он үш үндезилекчилериниң бирээзи. Колхоз чаа-ла тургустунуп турда, өөнүң ээзи Хунажык Саая биле бир кодан өшкүнү хүлээп ап, кадарып эгелээн. Оон бээр-ле ол бүгү күш-ажылчы чылдарын малчынның чымыштыг ижинге эрттирген. Хөй чылдарның дургузунда ниитиниң өшкү, хоюн эки кадарып, хөй анай, хураганны, дүктүг төрээн ажыл-агыйынга берген. Ооң оолдары Төмүр-оол, Базыр-Сат, Девер-оол олар ада-иезиниң угун салгап, база хой кадарып чоруурлар. Олар чылдың-на багай эвес көргүзүглерлиг ажылдап, шаңнадып-мактадып келгеннер.

Ала[illegible] Комбуевна болу[illegible] 80 харлаан-даа бо чылын [illegible] болза, ажылгыр-туду[illegible]вээр. Бо кыжын ол ул[illegible]луиуң аалынга дузала[illegible] сакманчылап кыштааш, 8[illegible] хураганны онча-менди доруктуруп өстүрген.

М. ДОНГАК.

Өвүр район.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

«ХӨЛЧҮГЕШТЕР» ТУРУПКАН

Сүт-Хөл суур чаагайжыттынып, тудуг-суур немежип турар. Эрткен чазын хар эрээн соонда, кудумчуларга сай төп, дескилей тыртырып, оңгулачыгга чок кылдыр дескилеп, алээн ажылдар кылдынган. Ынчангаш машиналарның аргыжарынга-даа, чадаг-даа кижилерге таарымчалыг апарган турган. Ам ындыг эвес. Огород суггарар дээш бажың бүрүзүнче буга-сумун тыртырган соонда, суурнуң артыкы кудумчулары — Степная, Дружба көрүш чок апарган. Машиналарның, тракторларның дүжүп турган истери кудумчуларны үрээн хөлчүгештер кевүдээн. Чиик машиналыг, мотоциклдиг, чадаг-тергелиг олаа чоруттунмас болу берген. Ол кудумчуларны чаагайжыдар хемчеглерни алыры чугула.

К. ХОВАЛЫГ.

Сүт-Хөл район.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ТУДА МАНАП ТУРГАШ

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң идикти септээр болгаш даараар цегинге септедири-биле эрткен чылын идик дужаап каан мен. Ону бо чылын, тодаргайлаарга, сес ай ажыг үе эрткенде барып алдым. Чүвениң ужуру белен болган идикти чедип барып алырында-даа эвес турган чүве, хамык ужур — ооң септелгезиниң хуусаазының цехке узатканында. Ол идик дээш бо аразынга чеже кылаштаваадым дээр боор. Сөөлүнде кээп, хүлээп алыкчының бижип бергени квитанцияны идик септээр мастер Анатолий Ооржакка база катап сундум. Идиим кылдынмаан болду. Адак сөөлүнде кээп, мастер «Үш шакка чедир манаар болзуңарза, кылып бериптер мен» деп бо. Ам канчаар боор. «Манаар мен» дээш туда кадаргаш олуруптум, өске арга чок. Идиим мастерниң холунга эртенгиниң 10 шак чартык үезинде кирди. Мастер хире-хире болгаш-ла шак айтырар мындыг, Айыткан үезин бодап ынчап олурар-дыр аа деп бодап ордум. Оон «Адаанга тудуп кагар чуга резина чоктур» дээш, мастерим он ийи шак чартык үезинде ажылын ара каапкаш, таакпылап олуруп алды. Идиимниң белен болу бээрин манап олура, кижилерниң канчаар ажылдап турарын эскерип олурдум. Улгады берген эр кижи келгеш, «Идиимни кадап берем оол» дээрге, оозу саадавайн-даа кылып берди. Бир херээжен кижиниң идиин ооң дилээ-биле база даарай шаап берди. Мээң идиим аңаа сес ай иштинде кандыг чылдагаан-биле саадап чытканыл?

Ол идик дээш бүдүрүлге эргелелиниң удуртукчуларынга-даа чедип турган мен. Мени элээртип алгаш мастерге-даа чедирип турдулар. Мындыг чугаа-даа болуп турду: «Даарта кежээкиниң 5 шак үезинде кылып бээр мен деп чугаала». Мастер ол сөстерни катаптады, «Ынча үр тудуп турбас-ла болгай, кылып бер шуүэ» деп ынчап сүмелээн-даа.

...Идиимни алыр үе келген. Чымчак резина туткаш, хап каан болду. Ооң септеттинмейн аңаа чытканының чылдагааны ам-даа билдинмээн.

З. ОНДАР.

СТОЛОВАЯДА, МАГАЗИННЕРДЕ

Хандагайты суурда чоннуң хандырылгазы кандыгыл, ол дугайын маңаа бижип көрейн. Райпонуң район төвүнде столовазында хандырылганың культуразының чазыын мооң мурнунда база шүгүмчүлеп турган. Ында чемниң ассортиментизи эвээш, шынарын — багай деп болур. Хөөретпес-даа мен, белеткээн чеми чеди, ол хире кижиге четпес-ле чедер. Та чүге мындыг эвээшти белеткеп турар улус чүве. Далган аймаандан кылган чем дыка ховар.

Ам райпонуң магазиннеринче кирип көрээлинер. Аъш-чем барааннарының магазиннеринде барааннарның ассортиментизи кызыы. Делгүүрлерде биеэги-ле савалыг повидло, ши, рассольник, консервалар колдаан. Эккеп болгу дег барааннарны безин сөөртпейн турар. Суксун аймаа ховар. Магазиннерге эът саттаандан бээр үш-дөрт ай чедип турар. Ажылдап турар магазининде барааннарның ассортиментизиниң эвээжи садыгжыларның сеткил сагыжын кактавайн турар хире. Чоннуң садыг-биле хандырылгазын негелдеге дүүштүр тургузар дээш чүткүп, айтырыгны чогуур черлерге кидими-биле тургузуп турган ажылдаар болза, ол, чүге чогумчалыг шиитпирлеттинмес деп? Барааннын сөөртүлгезинче магазиннерниң эргелекчилери, товароведтер кичээнгей салыр болза эки. Оон-биле кады чамдык садыгжыларның талазында магазиннерниң ажылдаар хүн чурумун сагывайн, хажыда бээр чоруктар бар. Ол чорук — үениң негелдезинге шуут дүүшпес деп бодаар мен. Ажылга мындыг хамаарылгалыг боор болур бе?

Садыгжыларның, ылангыя аныяктарның кижизидилгезинче райпо баштаар чери, мында хөй-нийти организациялар чогуур кичээнгейни угландырары чугула.

Өвүр райпозунуң ниитиниң чемненилге черинде болгаш магазиннерде чоннуң хереглелин хандырып турары мындыг янзылыг.

Ам чунар-бажың дугайында. Чунар-бажыңывыс чок эвес, бар. Ындыг-даа болза оон шөлү бичии. База бар таарымча чок чүве — тас чедишпес, манажыр. Чамдыкта чылыг суг чок-даа турар, дамдылаар. Чунар-бажыңга суксун садарын чүге органзастап болбазыл?

Х. МОНГУШ.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Тиилелге» совхоз бо чылын мал чеминге 3.300 тонна сигенни кылыр хүлээлгелиг. Ол планны күүседирде чүгле чайгаар үнген сигенден хамааржыр. Ам ында үш звено быжыглаттынган.

Үш хүн иштинде ажылдаазының соонда Эзир-оол Ооржактың звенозу 50 тонна сигенни кезип сараттаан... Эрткен чылын ол звено база тиилекчи болган. Эки ажылдаазының түңнелинде звено кежигүннери Ленинградче туристеп чораш келген. Бир дугаар хүнден эгелээш ол звено мурнап турар.

Бистиң корр.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ

Репортаж

Чадааның үлетпүр комбинадының өг кылыр цегиниң ажылы-биле таныжар дээш, конторазе-даа кирбейн, дорт-ла бүдүрүлге девискээринче кирип кылаштай бердим. Мурнуку чылдар-биле деңнээрге, иштики девискээрниң алгааны болгаш арыг-силиг апарганы бо бүдүрүлгеде эки өскерилгелерниң барын элдээртип кээр болду.

Чадаана хемниң шыргай арыынче көрүнген хаалгаларлыг улуг, узун бажың. Эң адаккы эжиктиң кырында «Өг цеги» деп бижикти аскан. Олче кире бээримге, шору делгем ийи өрээлде чазаныкчылар чай чок ажылдап турлар. Ында-мында кылып, белеткээш, азып, тургузуп каан ыяалар, ханалар, хараачалар, эжиктер.

Көшкүн амыдыралдың эдеринчизи өг бодунуң ужур-утказын бистиң хүннерге чедир оксунмаан. Ылаңгыя чайгы үеде малчыннарга оон кедилиг оран-сава турар бе?! Тыва шеверлерниң камныг шыгжап келгени өг кылырының чажыттарын шиңгээдип алган чазаныкчыларның чаяганы өг херекселдерин көргеш, сеткил өөрүп келир болду.

Чыскаай салган ыяаларже кичээнгейлиг көргеш, оларның суук, хоюун магададым. Шуптузу хана баштарынга ыллыртыр бир дөмей салдырыктарлыг.

— Ыяаларны кылганы-даа эки-дир. Арай-ла салам кандаай чоор — деп, чазаныкчы Я. Самбуудан айтырдым.

— Бистиң цехтиң ажылчыннары комбинаттың бүгү коллективи-биле бир дөмей, культура-амыдырал хереглелиниң барааннарын бүдүрерин көвүдедир, оларның шынарын экижидер дээш чүткүлдүг, эп-сеткилдиг ажылдап турар бис. Бо ыяалар чаа кылдынган болгаш шыгы ам-даа үнмээн, элээн тургаш, кургап, чиигей бээрлер — деп, ол харыылады.

— Өг ыяжын талдан чазап турар силер бе?

— Шарландан кылып турар бис. Ол талдан чиик-даа, быжыг-даа ыяш, а өгге чогумчалыг шынарларлыг ыяш тааржыр — деп, Я. Самбуунуң чанында ажылдап турар күдер эр айтырыымга харыылады.

Чыый тургузуп каан өг ханаларынче топтап көргеш, эрткен чылдарда турганындан бир өскерилге барын эскердим. Мооң мурнунда оларны демир кадаглар-биле чыпшыр кадап турган болза, ам шагдан бээр ыдкаш, хөм кектерлер-биле көктеп каар апарыптыр. Ынчаар кылырга, өг ханалары быжыг, туруштуг болур. Чүс-чүс, харын-даа муң-муң чылдарда чыгдынып келген дуржулганы эдергенинде черле багай чүү бар деп!

Цехтиң бригадир-мастери Доктугу Конзукпанович Түлүш цехтиң ажыл-ижи-биле мени таныштырды:

— Чазаныкчылар болгаш даараныкчылар — шупту 16 кижи ажылдап турар бис. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле ажылга шудургу, сагылга-чурумнуг ажылдаар сорулгалыг бис. Комбинаттың чазанылга цегиниң коллективин социалистиг чарышче кыйгырдывыс. Ол чорук чарыштыг цехтерниң ийилдирзинге эки ажылдаарынче идиг бээринге бүзүрелдиг бис.

Он ийиги беш чылдың бирги чылында цех 120 өгнү бүдүрүп үндүрер онаалдалыг. Бо мурнуку чылдарның деңнелинден бедик, күүседири хөй күженишкиннерни, чогаадыкчы, тура-соруктуг ажыл-ишти негээр онаалда болур. Чартык чылда 61 өг кылыр сорулга боттанган деп Д. Түлүш демдегледи. Мурнакчы чазаныкчыларның бирээзи Виктор Сат бригадириниң ол сөстеринге чөпсүнгензиг, бажын согаш кылды.

Өгнүң иштики эт-херекселдери — аптаралар, үлгүүрге, суугу-яндан... чокта ол база өгзүвес болгай. Ол эт-херекселдерни кымнар кылып турарыл деп сонуургаан мен.

— Бис өгнүң чүгле ыяжын бүрүнү-биле чазап, кидизин, даарап бээр бис. Айтырып турарыңар эт-херекселдерни чазанылга цегиниң ажылдакчылары кылыр. Ынчангаш бистиң комбинат өгнү бүрүн белеткеп турар дизе частырыг чок — деп, бригадир тайылбырын берди.

Өг цегинде чүгле чазаныкчыларның эвес, а даараныкчыларның ажылы база солун, харыысалгалыг. Дээвиирлерни, адаккыларны, өрегелерни кидистен быжып ак пөс, брезент-биле шыва даарап турар херээжен даараныкчыларның мергежили бедик. Өглерниң чараш-кааазы чогум-на олардан хамааржыр деп эки билир-даа улус ынчаш.

Өг кылыр цехтиң ажылы бодунуң үнелелчилерин, хереглекчилерин шагда-ла тыва берген. Республиканың барык бүгү районнарындан кээп турар чагыглар — ооң херечизи. Мен борта цехти эргий кылаштап турумда, ажыл-иш соксаал чок чоруп турду. Удавас кайы-бир чайлагга азы күзегге тиктине бээр ак өгнү шевер чазаныкчылар болгаш даараныкчылар, ажылынга сеткил-сагыжындан бердинип, кылып турганы ол болгай.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик район.

АЖЫГЛАП БОЛУР

Чадаана [illegible]икти районнуң хоорайның ортузунда сесер[illegible] билир. Ооң чурттакчылары[illegible]ында сесерлик чаагайжыдылгаз[illegible]ичизин бактың ниити аян-ш[illegible]дер гу[illegible] сырадып турган чүү[illegible]гулаан. Аңаа хамаарыштыр чөптүг шүгүмчүлелдер турган. Ону чаагайжыдар дээш эрткен чазын чамдык ажылдарны кылган-даа. Үрелген херимнезини септээн, Уруглар ойнаар чайганыыштарның 3-үн септеп, ажыглалга киирген. Бир-тээ, чаагайжыдылга дугайын чугаалап турар болганымда, чону чугаалаар бодап турар мен. Сесерликтиң Ленин кудумчузунче талазында азыгда мооң мурнунда парикмахерская турган бажың бар. Ам — ээн. Хайыраан оран-бажыңны бир-ле чүвеге чоп ажыглап болбазыл, чижээ, суксун-даа садар чер кылып болгай. Шыдыраа, шашки ойнаарын чүгле аңаа организастап болбазыл.

Манзыдап кылган ногаан театр ам сонга чок турар, ону катап дерээш, чылыг үелерде оюн-тоглаа эрттирер чер кылып алза, черле аргыы эвес болур боор деп бодаар мен.

А. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

ОБЩЕЖИТИЕЖЕ ӨСКЕ КИЖИ КИРЕР БЕ?

Бир чагааның изи-биле

«Экии, редакция. Кызыл хоорайның Алдан-Маадыр аттыг кудумчузунда 19 дугаарлыг бажыңында даараныылга фабриказының общежитиезинде чурттап, ажылдап турар бис. Бо чагааны редакцияга адрестей бижий бергенивистиң чылдагааны мындыг: бистиң дөргүл-төрелдеривис, таныш-көрүштеривис биске ужуражыры-биле кээрге общежитиеже киирбейн турар. «Чүге ындыгыл?» деп айтырыгга харыы алыксап турар бис.

Бо айтырыгны общежитиеге болгулаан хуралдарга база тургузуп турган бис. Фабриканың профкому ону «Общежитиеже оон чурттакчыларындан аңгыда өске кижи киирип болбас» деп фабриканың директорунуң (мооң мурнунда турган директорнуң) дужаалы-биле тайылбырлаан. Ажылдан хостуг үелерде театр, кино-концерт баар апарган таварылгада, эш-өөрүвүстү, дуңмаларывысты общежитиеже киирбес болганындан, уругларывыстың чанынга арттырып каар кижи тыппайн баар-дыр бис. Хостуг үе-шакты чөптүг ажыглаарынга бо байдал биске элээн шаптыктыг болуп турар. Ынчангаш өг-бүле общежитиелеринге хамаарыштыр кандыг чурум, азы дүрүм барын тайылбырлап бээрин редакциядан дилеедивис».

Общежитиениң 25 чурттакчылары чагаада ат салган.

Даараныкчыларның бижээн чагаазының изи-биле чоруп, ында ниити байдалды көөр сорулга-биле фабрикага, общежитиеге-даа четтивис. Общежитиеде чурттап турарларга келген кижилерни оларның ужуражыр дээни кижизиниң өрээлинче кирерин чөпшээревейн турган үелер шынап-ла турган. Ону эрткен үеде кылдыр бижип турарывыс таварылга эвес. Чүге дизе, общежитиениң мооң мурнунда турган иштики чурумунга, тодаргайлаарга, ында чурттап турар кижилерге келген аалчыларны олче киирериниң чурумунга өскерилгелерни киирген. Фабриканың чаа директору Л. Н. Скальскованың алыы салган дужаалын общежитиеже кирер коридорда көскү черде аскан болду. № 53 ол дужаал ёзугаар общежитиеде чурттап турарларга келген кижилерни общежитиеже ажыл хүнүнде 17 шактан 22 шакка чедир киирер кылдыр көрген. Дыштаныр хүннерде — эртенгиниң 10 шактан 22 шакка чедир. Көрдүнгеш ол үелерде аңаа турарын чөпшээревейн турар.

Общежитиеде иштики ол чурумну фабриканың дирекциязы биле профэвилел комитеди кады тургузуп бадылаан.

Үстүнде чугаалаанывыс ол 53 дугаарлыг дужаал үнгүжеге чедир, общежитиеге тургустунган иштики чурум ёзугаар негелде аңаа ындыг турган-дыр, ону өскертиринге чүү идиглиг болганын сонуургадывыс. Фабрикада профком даргазы О. О. Мыңын-оолдуң тайылбыры-биле алырга, общежитиениң иштики корум-чурумунга хамаарыштыр ындыг негелде турган. Ол айтырыгны фабриканың администрациязы биле профком кады мында ниити байдалды көрүп тургаш тургускан турган. Ол — база таварылга эвес. Айтырыг общежитиеге болуп эртип турган хуралдарга база тургустунуп турган. Чугаа бо таварылгада база-ла сагылга-чурумга кээп үзер болган. Ындыг болганда, айтырыгның салым-чолу мында чурттап турар кижилерниң боттарындан улуг хамааржырының дугайында хуралдарга болуп турган чугаа аңаа барбаан, чамдык түңнелдер үндүреринге ол идигиг болган.

Общежитиеде чурттап турар кижилерниң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдириинче, мында чурттап турар кижилерниң талазындан аңаа көрдүнген иштики корум-чурумнуң дүрүмнерин шыңгыы сагаан турарын чедип алырынче дирекция, профком-даа чогуур кичээнгейни угландырып турар. Чугула бо айтырыгга олар общежитие чөвүлелинге даяныр турар.

Общежитиеде ниити корум-чурум ам көскүзү-биле экижээн. Фабриканың дирекциязы, профком ону барымдаалап, иштики корум-чурумда негелделерни өскээр көрүп үстүнде дужаалды үндүрген ол.

Даараныылга фабриказының дирекциязы, профкому общежитиеде ниити байдалды, мында чурттап турар кижилерниң санал-оналын өөренип көргеш иштики корум-чурумга ындыг өскерилгелерни чоруткан. Общежитиелерниң иштики ниити корум-чурумунга хамаарыштыр кандыг дүрүмнер барын тодаргайлап чугаалап бээрин профэвилелдерниң чуртталга-амыдырал килдизиниң ажылдакчыларындан дилээн бис. Килдистиң инструктору А. Г. Алтухованың тайылбыры:

— Общежитие — бот ажылчыннарының болгаш албан хаакчыларының бир бүдүрүлгеге, организацияга, албан черинге ажылдап турган үелеринде база дээди өөредилге черлериниң студентилериниң, техникумнарның болгаш профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының ол өөредилге черлеринге өөренип турган үезинде чурттаарынга көрдүнген чурттаалга шөлү болуру билдингир. Ында чурттап турар кижилер боттарының эргелери хүлээлгелери-биле таныжар турар ужурлуг. Ону ийи-үш кижи чижекке көргүзүп көрейн. Чижээ, общежитиеде чурттап турар ажылчыннар, албан хаакчылар болгаш студенттер — культура-амыдыралгы көрдүнген оран-саваны дериг-херекселдерни, общежитиениң болгаш коммуналдыг амыдырал ачы-дузазының эт-херекселдерин ажыглаар эргелиг. Общежитиеде чурттап турар кижилерниң эргелеринге хамаарыштыр бо удаада чүгле чаңгыс пункт ададым. Чурттакчыларның хүлээлгелери база бар: иштики корум-чурумнуң дүрүмнерин шыңгыы сагыыр, оран-саваны, дериг-херекселдерге болгаш эт-херекселдерге камныг болур, арыг-шеверни сагыыр дээш чүүлдер-ле хөй. Ол негелделерни общежитиелерде чурттап турар кижилер кончуг эки билир ужурлуг.

Кызылдың даараныылга фабриказының общежитиезинде чурттап турар даараныкчыларның айтырыгынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур? Профэвилел активинге көрдүнген «Профэвилелдерниң чурттталга-амыдырал ажылы» деп эгелиг тайылбырномундан даразында чүүлдерни көрүп көрээлинер. Ында мынча деп айыттынган: «Общежитиениң иштики корум-чуруму бүдүрүлгениң, организацияның албан черлериниң азы өөредилге чериниң администрациязының фабриканың, заводтуң профэвилел комитеди болгаш комсомол комитеди-биле кады дугуржулга ёзугаар көргени чурум-биле тургустунар». Азы «Общежитие бажыңын болгаш оон девискээрин тудаазы» деп эгениң чээрби ийи дугаар чүүлүн ап көрээлинер. Ында мынча деп бижиттинген. «Бүдүрүлгелерниң, ведомстволарның, албан черлериниң администрациязы общежитие бүрүзүнге кижилерниң чыттыг болурун, дыштанылгазын болгаш чогуур санитарлыг байдалды хандырып турар иштики корум-чурумну тургузар эргелиг». Фабриканың дирекциязы, оон профкому бодунуң общежитиезинге хамаарыштыр ол чүүлдерни удуртулга болдурган [illegible]. Ынчангаш фабриканың дирекциязы общежитиеде бо үнгү байдалды өөренип көргеш, оон иштики чурумунуң чамдык негелделерин мооң мурнунда турганындан эде көрген ол.

КУЛЬТУРА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

СПОРТ

⊙ ⊙ ⊙

Кызыл хоорайның культура албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел хооркомунуң спартакиадазы Культураның болгаш дыштаныышкынның Н. Гастелло аттыг парынга эрткен. Спортчу маргылдааларга 13 командадан 100 ажыг төлээлер киришкеш, 100, 500 база 1000 метрниң дистанцияларынга чарышка, узунун халыырынга, черден ыттынеринге, турникке тыртынарга база граната октаарынга маргышканнар.

Бо маргылдааларның түңнелинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң командазы организастыг болгаш демниг чоруун көргүзүп, ниити сан [illegible]-биле удурланыкчыларын тиилеп, хоорайның культура ажылдакчыларының профэвилел комитединиң ш[illegible]лчиир кубогун болгаш өрт[illegible]ктиг белектерин чаалап [illegible]лган. Ук командадан Вяч[illegible]слав Кара-Тэн[illegible], Борис [illegible] Донгак, Афанасий [illegible] Наталья Коротаева, Николай Ооржак болгаш оон-даа өскелер спортчуң аңгы-аңгы хевирлеринге шаңналдыг черлерни ээлээннер.

Спартакиадага уран чүүл училищезиниң, Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң, «Тываның аныяктары» солуннуң редакциязының коллективтери идепкейлиг киришкен.

В. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: маргылдаалар үезинде; тиилекчи команданың кежигүннери.

Авторнуң фотолары.

⊙ ⊙ ⊙

Чогаалчы болгаш үе

ЛИТЕРАТУРАНЫҢ СОЦИАЛ ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

«Дружба народов» («Улустарның найыралы») журналдың кол редактору С. БАРУЗДИННИҢ чугаазы.

— СЭКП-ниң XXVII съездизиниң бадылааны партияның Программазының чаа эдилгезинде айыткан чаартылгаларның кол утказы чүдел дизе, эртем-техниктиг революцияның чаа чедиишкиннеринге, экономиктиг болгаш ниитилел харылзааларының сайзыраашкынынга үндезилээш, бүдүрүлгениң материал-техниктиг баазазын үндезини-биле чаартырында, кижилерниң күш-ажылының амыдыралының материалдыг болгаш угаан-бодал байдалдарының утка-шынарынга база характеринге ха[illegible] чаартылгаларда, политиктиг, хөй-нииити болгаш идеологтуг институттарның бүгү системазын идепкейжидеринде, демократияны болгаш чоннуң бот-эргелелин хандырарында болур. Бо улуг сорулгаларны боттандырарынга кижи факторы совет ниитилелдиң шиитпирлиг, күчүлүг күжү болуп турар. Ынчаарга кижилер социалистиг амыдыралды сайзырангайжытпышаан, боттары база чаартынып, сайзырап турар. Тургузукчу ажыл-чорудулганың үезинде кижилер бүгү тала-биле сайзыраарын, эртемниг, бедик культуралыг, делгем аргаларлыг болгаш мергежилдерлиг болуруун чедип алыры — бистиң идеалывыс-тыр.

Эң-не дээштиг энергияның — кижиниң угаанының болгаш чүрээниң энергиязының күчүлүг сорук кииргичизи — коммунистиг идейлиг чорук дээрзин уттуп болбас ужурлуг бис. Чогум-на коммунистиг идейлиг чорук кижиниң хөй-нииттичи идепкейлиин, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарының, организастыының болгаш сагылга-чурумунуң үндезини болуп турар. Идейлиг чорук ниитилел амыдыралынга бодунуң туружун, олудун кижиниң шын шилип алырынга, үнелеп көөрүнге — бодунуң херегленделерин болгаш аргаларын шын үнелээринге дузалап турар. Хуузунда эрге-ажыктарын ниитилелдиң эрге-ажыктары-биле, чоннуң эрге-ажыктары-биле кижилерниң шын дүүштүреринге идейлиг чорук оларны өөредип турар. Идейлиг чорук күш-ажылга төлептиг мөзү-шынарны берип турар.

Совет кижиниң угаан-бодал кижизидилгезинге, амгы үеде эргежок чугула психологтуг эде чаартылгазынга чогаадыкчы интеллигенцияның, ылаңгыя чогаалчыларның ролю улуг. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ролюн бедидеринге партия бүгү тала-биле идигни бээр деп. СЭКП-ниң Программазында айыткан. Совет кижилериниң угаан-бодал кижизидилгезинге төлептиг рольду чогаалчылар чүгле мындыг байдалда ойнап болур: чогаалчыларга кижилер кажан бүзүреп турда, олар чедиишкинниг болур. Чогаалчылар боттарының номнарынга шынныг херекти бижээн дээрзинге кижилер бүзүрээн турда, олар чонга бараан болур хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип шыдаар. Амыдыралда четпестерни чогаалчы кижи бодунуң амыдыралы-биле сойгалап илеретпишаан, боду коммунистиг идеалдарның бедиинге турар ужурлуг. Партияның XXVII съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга кижиниң ролю, оон хуузунда үлегери онза чугула ужур-дузалыг. Чогаалчының бижээн чүүлдери ооң амыдыралындан, аажы-чаңындан, мөзү-шынарындан карышпас ужурлуг. Бодунуң чогаалдары дээш чогаалчының хуузунда харысалгазы — чоннуң мурнунга, чурттуң мурнунга, бодунуң арын-нүүрүнүң мурнунга ооң харысалгазы-дыр. Чогаалчылардан негелде амгы үеде онза бедик болуп турар.

База катап онзалап демдеглээр херек: чүгле ак сеткилдиг, шынчы литература ак сеткилдиг, угаан-бодал талазы-биле күштүг кылдыр кижилерни кижизидип шыдаар деп. СЭКП-ниң XXVII съездизинге партия Төп Комитединиң Политиктиг илеткелинде демдеглээн.

Амгы үениң чогаалы деп чүл, ол? Ол дээрге, бистиң үевистиң судалын көргүскен ном-дур, ол дээрге, бистиң чуртувустуң амыдыралын боттуу-биле чуруп көргүскен ном-дур. Эвээш талантылыг чогаалчылар бо эң чугула шынарны үениң чүгле даштыкы хевирлери-биле ховар эвес солуп, совет ниитилелдиң депшилгезинге шиитпирлиг ужур-дузалыг айтырыгларны эскербейн, хуузунда кызыы бодалдарынга, ханы эвес бижимелдеринге алзып турар. Мындыг таварылгаларны литература критиказы канчаар көрүп турарыл? «Соора болдурбайн, кымны-даа хомудатпаза-ла ажырбас» дээр принципти литература критиказы чамдыкта барымдаалап, чогаалдарда четпестерни, чавыс шынарны дидими-биле шүгүмчүлевейн турар. Чижээ, национал литератураларны үнелеп көөрде, литература критиказы боттуу-биле эде тургустунары эргежок чугула. Национал литератураларны хөйнү-биле номчуп турар мен. Ол литератураларның хөгжүлдезиниң баштайгы үе-чадаларында критика оларже онза кичээнгейни угландырып, оларны бүгү талалыг деткип келген. Ынчаарда ол угланышкын бүрүн үндезинниг болгаш шын турган. Ынчаарга аңы-дүңма национал литературалар сайзыраан амгы үеде оларга кандыг-даа чиңгелделер ажык чок болгаш чанчыл болуп берген турган эрги угланышкындан чайлаары негеттинип турар.

Чаартылгаларның чаагай салдары угаан-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдерниң тургузукчуларын сорук кирип турар. Чаа чогаалдарны үнелеп көөрде, мында четпестерни шүгүмчүлээрин дидимнес чорукту, бот-боттарын шүгүмчүлешпес, камгалажыр хевиннерни шиитпирлиг ажып эртери эргежок чугула. Совет номчукчулар ханы утка-шынарлыг, солун, үениң негелделеринге дүүшкен чогаалдарны бистерден манап турар дээрзин уттуп болбас ужурлуг бис.

(ПМА).

Тураскаалдар камгалалы

БОДАЛДАРЫМ БАЗА ЫНДЫГ

Бо чылын үнген № 122 «Шын» солунда Ф. Сегленмейниң «Катап тургустунар бе?» деп эгелиг чүүлүн номчуп таныштым.

Бистиң республиканың чурттакчылыг чер бүрүзүнде төөгүнүң тураскаалдары бар черлер кайы хөй. Хорум-базырыктар, даш көжээлер, бижиктиг, чуруктуг хаялар, оруктар, суггарылга бугалары каш-каш чүс, муң чылдар мурнунда бистиң чуртувуска чурттап чораан ада-өгбелеривистиң арттырып кааны культуразы, тураскаалдары ол. Оларны амгы үениң эртемденнери казып, шинчилеп, өөренип четтикпейн турар. Ол бүгүнү хары угда шинчилээри болдунмас. Ынчангаш төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын кадагалап кагактаары, хүндүлээри кижи бүрүзүнүң херээ деп билир мен. Ол дугайында партия, чазак тускай доктаал шиитпирлерни хүлээп ап, ону камгалаарының эки тура ниитилелдерни тургузуп-даа турарының ужуру ында. Ынчалзажок төөгүнүң тураскаалдарының үрелип, ис чок чидип, тоймаглаттынып турарының, кижи бүрүзүнүң кичээнгей чок чоруунуң дугайын айыткан тодаргай чижектерни Ф. Сегленмей дыка хөй черлерден адагылаан.

Бистиң Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң девис-кээринде байдалды ап көөрге, херектиң ужуру база-ла эки эвес. Чижээлээрге, Мойнаарак деп чериниң артынга Сап дээр улуг хорум-базырык турган. Ооң калбак даштарын аллан чылдар үезинде бажың фундаментизи кылыр дээш машинага чүдүрүп аппарган. Тус черниң эрге-чагыргазы ону херекке албаан. Ол ышкаш Торгалыг, Чаа-Суур девискээриниң база 2—3-даа көжээни турган черинден сөөртүп, өскээр аппарып каан. Кайы көжээниң каяа турганы билдинмес.

Төөгүнүң тураскаалдары турган черинге турар ужурлуг. Ол үениң кижилери ол көжээлерни чаасканндырзын эвес, а төөгүлүг чүүлдер-биле калдышыгжап, демдектей тургускан чалавас.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының эки тура ниитилелдери школаларда, ажыл-агыйларда тургустунгулаан чүве болганда, тус-тус черлерниң көдээ Советтери ук ниитилелдерниң ажылын холга ап, деткип, дузалажып тургаш, боттуг ажылдарны чорудары күзенчиг.

М. КУУЛАР.

Өвүр район.

ХАРААДАП, ЭПЧОКСУНУП...

Бо чылын үнген № 128 «Шында» Өвүрден Б. Моңгуштуң «Чоокка чованчыг...», база ол-ла солунда «Ханаларда, хаяларда» деп эгелиг чүүлдерде Мергелдейниң эскериглериң номчааш, хууда көргенимни, хараадааш, эпчоксунган чүүлдеримни бижидим.

«Дөспес холдарның» бижээн, ойган «тураскаалдарын» кайын-даа номчуп болур. Хая-дашка үен-дааң чүвелер шыярының орнунга «Мир», «Тайбын» деп сөстер бижээн турган болза ужурла-дыр.

Партия организацияларының көскү агитацияны элбээ-биле кылып, лозуңнар, плакаттарны арттарда, аргыжар орук дургаар азып, быжыглап турар. Ол чараш, өңгүр көргүзүглерни кара өжегээр үреп, оя, деже кезип, артын, иштин шокарлап кааның көргеш, кижи кайгаар, чугаалаар сөс безин тывылбас. Чижек: «Мурнакчы» совхозтуң парткомунуң даалгазы-биле Шуй — Тээли аразының оруу — арт кыры черге плакат чурааш азып каан бис. Чыл ажыг үе эрткен. Тээлиден Шуйже үнуп оргаш, арт кырынга келдим. Орус, тыва дылдарга «Кирип моорланар!» деп каан кыйгырыгларының тывазында «М» деп үжүктү сиирип турган балап каапкан. «Кирип ...оорланар!» кылдыр «хуула» бээн лозуңну көргеш, караамга безин бүзүревейн турдум. Бо дээрге ёзулуг партийжи политикага удур херек-тир деп түңнедим. (Ону дораан дүжүрүп каапкан).

База бир чижек. Совет Тываның дөртен чылынга уткуштур улуг пано-плакат чурааш, Шуй ортумак школазының чанынга азып каан бис. Чыл-даа четпээнде ону даш-биле оя шаап, будууң балалдыр үреп каан. Хол чедер черлерни чугай, балалбас хөзү-биле чаап каан болган.

Район төвү — Тээлиге чаа, чараш автостанцияны ажыткаанда пассажирлер дыштанып олурар чымчак, чараш сандайларны салган турган. Удавааанда ол эт-септиң кыры база-ла «тураскаал»-биле долган. Алак сөөлүнде кырында шывыгларын бижек-биле чара кескилеп каапканы-биле оларны солуур ужурга таварышкан. Маңаа кижилерниң чеже күш-ажылы, күрүнениң кайы хире акша-хөреңгизи халас үнген-дир?! Ындыг үүлгедиг кылып турганнар ону бодаан бе. Үрегдекчи мөзү-бүдүштүг кымнарыл ол?

Суурга хурал, кино, концерт болуруң чарлаан чарлалдарны база ындыг: шагчын өскертип каар ийикпе, азы ону шуут ора соккаш октаптар. Ол хамаан чок чамдык көргүзүглерниң, лозуңнарының саннарын, сөстерин [illegible]ланышкак кылдыр эткилеп каан-даа боор. Ол бүгүнү кандыг үзел-бодалдыг кижилер кылып турарыл. Оларны көрген, билир кижи черле тывылбас.

Кижилерниң күш-ажылын үнелевес, партия, чазактың салып турар сорулгаларының ужур-утказын билбес, чараш чүвеге ынак эвес, камнаа чок, туразы улуг, ак сеткилдиг эвес, багай мөзүлүг, культуразы куду кижилер ындыг үүлгедиглер кылып турар. Оларны канчап тударыл?

Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, элээдилер болгаш школа назылыглар ортузунга кижизидилге ажылы бистиң районда кончуг кошкак. Хөй-нииити организациялары школа, ада-ие-биле харылзажып тургаш, чогуур хемчегни ап чорудары үе негеп турар.

С. МАЙНЫ.

Бай-Тайга район.

ЭР—ХЕЙ, РАДИК

Чоокта чаа Улан-Удэ хоорайга «Сельская жизнь» солуннуң шаңналы дээш хостуг хүрешке делегей чергелиг юбилейлиг 10 дугаар маргылдаа болуп эрткен. Аңаа ГДР-ниң, Румынияның, Польшаның, Болгарияның, МАР-ның болгаш Совет Эвилелиниң шупту 184 мөге хүрешкен.

Киржикчилерниң аразында делегей чергелиг 6 спорт мастерлери, 50 ажыг спорт мастерлери, 50 ажыг спорт мастерлери, ооң иштинде ГДР-ниң — 5, МАР-ның — 4 чемпионнары. Румыниядан делегей чергелиг спорт мастерлери, делегейниң болгаш Европаның каш дакпыр чемпионнары Нягу Аурел, Броштяну Георге база бар.

Бистиң республиканың көдээ спортчулары бо улуг маргылдаага ийи дугаар чыл киржип турар. Бо чылын аңаа 6 кижи киришкен. 48 кг деңзиге Красноярскиниң көдээ ажыл-агыйы институдунуң Тывада филиалының 1 курсчузу Роман Сергээдар шалыпкын, аваангыр, чараш хүрешкеш, бөлүүнүң бирги черни алган. Шүүлде оюнга МАР-ның мөгези Бато Цырендажиев-биле бир-ийи дугаар чер дээш хүрешкен. Ол хүреш эң-не солун болган. Көрүкчүлер-даа, судьялар-даа сан санап четтикпейн турган. Ооң бир херечизи болза 6 минута хүрешкениниң соонда сан 23:21 болуп моол мөгениң тиилелгези-биле доозулган. Ынчалза-даа Роман көрүкчүлерниң болгаш тренер башкыларның хүндүткелин чараш хүрежи-биле чаалап алган, спорт мастериниң нормазын дужааганы өөрүнчүг болган. Дөртен сес килограмм деңзиге хүрежир база бир мөгениң тыптып орарынга өөрүвес аргавыс чок.

Эң-не хөй болгаш шыырак киржикчилиг деңзи 62 кг болган. Аңаа шупту 29 мөге хүрешкен. Маңаа ГДР-ден, МАР-дан, Румыниядан ийи-ийи мөгелер хүрешкен.

Улуг-Хем районнуң Хайыраакан суурдан ССРЭ-ниң спорт мастери Радик Намажап бо деңзиге хүрешкен. Ол бирги дугаарында Якутияның шыырак мөгези спорт мастери Яковлевти арыг тиилээн. Ийиги ээлчегде Румынияның чемпиону Георги Митранны база-ла арыг баскан. Үшкү ээлчегде МАР-ның аныяктар аразынга 1985—1986 чылдарда чемпиону спорт мастери Алтаншагайны база арыг тиилээн. Дөртку ээлчегде Абакандан келген спорт мастери Тюмерековту сан-биле ойнап алгаш бодунуң бөлүүнге бирги черни бүзүрелдиг-биле алганы өөрүнчүг.

Түннел оюнга өске бөлүктүң тиилекчизи ГДР-ниң бо чылгы чемпиону спорт мастери Польки Карстен-биле таварышкан. Ийи мөгениң хүрежин көрүкчүлер кайгаан. Бирги чапсар соонда сан деңнеч турган. Кайызы-даа чараш аргаларны ажыглаан. Түңнелинде Польки чаңгыс-ла сан ажа бергеш чемпион атка төлептиг болган. Ниити сан 6:5 болуп немец спортчу ашкан.

Радик Намажаптың ийиги черни алганы таварылга эвес. Ол ындыг шыырак мөгелерни октап алырга аалчыларның тренерлери-даа, көрүкчүлер-даа катап-катап айтырып кээп турганнар. Чүү кижил, ооң чедиишкиннери кандыг болуп турганыл дээш чүнү айтырбас дээр боор.

Маргылдааның соонда тулган чемпионну илередири-биле бурят хүреш болган. Бир чурттан-на бир мөге хүрешкиннерин судья коллегиязы шиитпирлээн. РСФСР-ниң төлээзи Радик Намажап болган.

Бо хүреш хостуг хүрештен артык солун болганын номчукчуларга таныштырайн. Мөге кижи бүрүзү бодунуң чуртунуң адын камгалаар, ол дээш харысалга улам улгаткан.

Хүреш эгелээн. Бистиң мөгевис бир дугаарында моолдуң мөгези 82 кг деңзилиг Шагдаржалды октааш, бурят хүрештиң дүрүмүнде девивес-даа болза, кончуг чараш девиирге көрүкчүлер үзүктел чок адыш часкаашкыны-биле үдеп турган.

Ийиги ээлчегде поляк мөге Гшегош Желиньскиниң буттааш, ооргазынга аппаазып салган.

Сөөлүнде 3 мөге арткан. Делегей чергелиг судья Василий Гармаев үш мөгени чарлааш, жеребёвка тырттырган. ГДР-ниң мөгези Польки Карстен-биле румын мөге Нягу Аурел хүрешкен. ГДР-ниң мөгези бодунуң удурланыкчызы Нягуну октааш, Радик-биле хүрежир ужурга таварышкан.

Хостуг хүрешке Радик Карстенге чаңгыс сан ойнатканын билир бис. Ынчангаш хүреш бо удаада чидиг демисел болур деп чүвени көрүкчүлер-даа, судьялар-даа манап орган.

Хүреш эгелээн. Кандыг-даа дылда алгыржып турар улус бар. Бистер каш борбак тывалар база шыдаар шаавыс-биле алгыржып турдувус. Манап, күзеп турганывыс ышкаш Радик колдук адаанче киргеш, буттан өрү көдүргеш, Польки Карстенни бөөлдеп-бөөлдеп, хевис кырынга барып дүжүрген. Радик бурят хүрештиң тулган чемпиону болган. Кевис кырынга девип каап, олуруп алган.

Тулган чемпионнуң шаңналын ап чеде бээрге, көрүкчүлер-даа, судьялар-даа Радиктиң девиирин дилээн. База катап девип эгелээрге, стадионда олурган көрүкчүлер: «Радик Радик! Радик, эр хей!» — деп алгыржып, адыш часкап турганнар.

«Сельская жизнь» солуннуң шаңналы дээш болган маргылдаага чедиишкинниг киришкеш, Тываның командазы ээп чанып келген.

В. БИЧЕ-ООЛ,
маргылдааның судьязы.

КОМПЛЕКСТИГ ҮНҮҮШКҮН

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң материалдарын чон ортузунга пропагандалаар ажыл чер-черде уламчылаары-биле чергелештир, чаа болуп эрткен СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң он бирги чыыжының бешки сессиязының материалдары-биле таныжылга кидин түлүк. Бистиң Өвүр районнуң төп эмнелгезиниң 30 кижи составтыг коллективи ажыл-агыйларже концерттиг үнүүшкүннерни кылбышаан, чонга лекцияларны номчуп, беседаны кылып турар. Эмнелгениң агиткультбригадазы Ак-Чыраа, Чаа-Суур, Солчур, Саглы суурларга чедип, съездиниң материалдары-биле эмчи темазынга янзы-бүрү беседаны, лекцияны кылырындан аңгыда, комплекстиг шинчилгени база чоруткан.

Чоннуң санитар-гигиеналыг кижизидилгезин экижидериниң, амыдыралдың кадыкшылдыг хевирин, күш-культураны болгаш спортту нептередириниң, кадыкшылга хоралыг чаңчылдарны — таакпылаар болгаш арага-дары ижер чоруктарны чок кылырының талазы-биле айтырыгларга тайылбыр ажылын чоруткан. Эмчилер О. Ш. Моңгуш, Б. Достай, В. С. Сат, Э. С. Бирлей дээш өске-даа эмчилер ол үнүүшкүнде ийи муң ажыг кижини шинчээн. Диш эмчизи В. С. Сат үш ай хире үениң иштинде чонга эвээш эвес эмчи дузазын чедирген. Аңаа 1200 кижи диштерин шинчидип эмнеткен. Съездиниң соонда төп эмнелгениң коллективи ажылын шак мынчаар эде тургузуп, тус-тус аарыглар эмнээр специалистер үнүүшкүннерин чер-черлерге кылырын моон соңгаар-даа кылырын шиитпирлээн.

Х. МОНГУШ.

ТВ

ИЮЛЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 9.45 — Уругларга фильм. «Бөөражок Сидоров». 10.50 — «Бүгү кижи циркке ынак». Свердловскиден дамчыдылга. 11.25—11.30 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Док. фильм. 15.30 — Шыдыраа школазы. «Музыка болгаш шыдыраа». 16.05 — А. Рыбаковтуң маадырлары экранда. «Билдинмес солдат». 2-ги сериязы. 18.00 — Сөглээн сөс — кертken ыяш. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Экологияның хүн демдеглели. 19.20 — «Экранда Сибирь». Киножурнал. 19.30 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Силерниң дүжүнерге-даа кирбээн». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Раймонд Паулстуң концерттеринде». Ригадан дамчыдылга. 22.35 — «Пальван». Док фильм. 22.45—23.10 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Монмартрның дээвиириниң адаанда». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 9.30 — «Глубокоеде бо мындыг хоожум» амыдырал». Док. телефильм. 9.50 — М. Пятницкий аттыг Күрүнениң орус улустуң ниити ырызының концерти. 10.40 — «Үнүштер дугайында». 11.25 — Уругларга фильм. «Кызыл погоннар». 3-кү сериязы. 12.30 — Испан дыл. 13.00 — «Вальс-биле ужуражыышкын». Фильм-концерт. 13.50 — Электроника болгаш бис. 14.20 — Красноярскиниң телестудиязының программазы. 15.20—15.25 — Медээлер. 18.00 — Медээлер. 18.20 — Ритмиг гимнастика.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.00 — Телефильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Чаан оолдарының ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — П. И. Чайковский аттыг VIII делегей конкурузунда. Концерт программазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.50 — «Монмартрның дээвиириниң адаанда». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

Күрүнениң Чөөн-Сибирь культура институдунуң хүндүскү салбырынга өөренирин күзээннерге белеткел курстарының кичээлдери 1986 чылдың июль 10-дан эгелээрин Тыва АССР-ниң Культура министерствозу чарлап тур.

Ол дугайын билип алырының адрези: Кызыл хоорай Ленин шөлүнде Советтер бажыңы. Культура министерствозу, 429 дугаар кабинет, кадрлар килдизи, 2-34-16 дугаарлыг телефон.

* * *

Калинин кудумчузунуң 30 дугаар бажыңында иликти дүрген септээр чер ажыттынганын «Туваобувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкыны Кызылдың чурттакчыларынга болгаш аалчыларынга дыңнадып тур.

Ажылдаар шактары: 10 шактан 19 шакка чедир. Дүъштээри — 14 шактан 15 шакка чедир. Воскресенье, понедельникте дыштаныр.

Агаар

Республикага биче булуттаар. Чаъс чагбас. Дүне агаарының температуразы 10—15 градус чылыг болур. Чамдык районнарга 2—7 градус чылыг болур. Хүндүс 28—33 градус чылыыр, чамдык районнарга 20—25 градус чылыыр.

Кызылга биче булуттаар. Чаъс чагбас. Дүне агаарның температуразы 13—15 градус чылыг болур. Хүндүс 31—33 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга «Летающая мельница» 9.30. «Секретный эксперимент» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда (узаткан).

«КАА-ХЕМ»: «Милый друг» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киносборник 10.00. «Танцплощадка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«Енисей»: к-б: «Потомок Белого Барса» 17.30, 20.00 «Летний»: «Снайперы» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда (узаткан).

ШЫН Редакцияның адрези:
667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3330.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00942.